

PŘÍSPĚVEK

K ZACHOVÁNÍ STARÝCH ODRŮD OVOCE

V ČESKO-SASKÉM PŘÍHRANIČÍ

BEITRAG ZUM ERHALT DER ALTEN OBSTSORTEN
IM SÄCHSISCH-TSCHECHISCHEN GRENZRAUM

PŘÍSPĚVEK
**K ZACHOVÁNÍ STARÝCH
ODRŮD OVOCE**
V ČESKO-SASKÉM PŘÍHRANIČÍ

Výsledky projektu: „Zachování starých saských a českých odrůd ovoce pomocí nových konceptů – kooperační projekt“,
reg. č. 100282446
Projektergebnisse: „Erhalt alter sächsischer und tschechischer Obstsorten mit neuen Konzepten – ein Kooperationsprojekt“,
Projektnummer 100282446

Partneři projektu / Projektpartner:
Sächsische Landesstiftung Natur und Umwelt (LaNU) Riesaer Straße 7, 01129 Dresden
Venkovský prostor o.p.s., U Nisy 745/6a, Liberec
Internationales Begegnungszentrum St. Marienthal (IBZ), St. Marienthal 10, 02899 Ostritz

OBSAH

1. Úvod	3
2. Zachování starých odrůd ovoce v Čechách	4
2.1 Z historie	4
2.2 Vyhledávání odrůd	6
2.3. Zakládání extenzivních genofondových ploch - Cvikov a Vyskeř	10
3. Zachování starých odrůd ovoce v Sasku	15
3.1 Analýza saských ovocných odrůd	15
3.2 Vyhledávání odrůd v projektovém území	15
3.3 Zakládání extenzivních genofondových ploch	16
3.3.1. Genofondové plochy Mezinárodního setkávání centra St. Marienthal	16
3.3.2. Genofondové plochy Saské zemské nadace pro přírodu a životní prostředí	19
4. Dokumentace ovocných odrůd – vytvoření databáze	21
5. Koncepty péče o výsadby a využití ploch sadů	24
5.1 Genofondové plochy Cvikov a Vyskeř	24
5.2 Genofondové plochy nadace Oberlausitz Stiftung Vybudování „Pomarium Saxonicum“ „Ostritzský model“ pro zachování odrůd ovoce	26 26 28
5.3 Genofondové plochy Saské zemské nadace pro přírodu a životní prostředí (LaNU) Extenzivní sad Freital-Weiβig Extenzivní sad Kloschwitz	29 29 30
6. Práce s veřejností v rámci projektu	35
6.1 Česko-německé projektové dny pro mládež	35
6.2 Odborné semináře	36
6.3 Akce pro laickou i odbornou veřejnost	37
6.4 Získávání nových partnerů pro přeshraniční zachování ovocných odrůd	38
7. Použitá literatura	39
Německá část publikace	40
Příloha 1 - Pomarium Saxonicum	82

1. ÚVOD

Staré ovocné odrůdy, zastoupené jak v ovocných sadech, zahradách a alejích, tak i ve volné krajině, jsou odedávna nedílnou součástí naší krajiny. V mnoha oblastech však ovocné stromy z krajiny zmizely. Staré odrůdy byly navíc průběhu let nahrazeny nově vyšlechtěnými komerčními odrůdami, které jsou často geneticky úzce příbuzné. Tím došlo k výraznému ochuzení genofundu a zúžení nabídky odrůd ovoce, jakož i k ohrožení biodiverzity.

Trend se naštěstí obrací a v současnosti můžeme z různých stran vidět snahu vzrostlé staré stromy v krajině udržovat a staré odrůdy znovu vysazovat.

Přeshraniční projekt spolupráce si dal za cíl přispět k zachování starých saských a českých odrůd ovoce, a tím i pomoci k udržení přirozené rovnováhy a zachování biologické rozmanitosti. Cílem bylo jednak dlouhodobé zajištění genetického materiálu starých a potažmo vzácných ovocných odrůd v genofondových sadech. Byla tudíž provedena mapování, výsadby a údržby několika extenzivních sadů. Nedílnou součástí byla také popularizace starých ovocných odrůd a předávání znalostí, jak o ovocné stromy správně pečovat, plody zpracovávat a využívat. Propojování aktérů z řad laické i odborné veřejnosti vedlo k vytvoření přeshraniční sítě, a tím i k podpoře pěstování starých ovocných odrůd v budoucnu.

2. ZACHOVÁNÍ STARÝCH ODRŮD OVOCE V ČECHÁCH

2.1 Z HISTORIE

Z historie víme, že největší rozkvět ovocnářství byl u nás zaznamenán v 16. století, před třicetiletou válkou a v době osvícenství. Zároveň také po staletí probíhala mezinárodní spolupráce při výměně a rozšiřování odrůd (roubů), a to nejen v rámci evropských sousedů, ale i mezi kontinenty. Nejčastěji byly na našem území pěstované odrůdy z Německa, Čech, Belgie, Francie, Ruska, USA a Kanady.

Do historického vývoje zasáhly velmi nepříjemně dvě události. V roce 1929 poškodily silné mrazy 25 milionů stromů v celé republice. Druhým byla likvidace alejí a starých výsadeb obecně po roce 1945.

Co se týká pěstovaných odrůd na severu Čech, máme jen letmé údaje o nejdůležitějších druzích, kterými jsou jabloně a hrušně. V současné době neexistuje literatura, která by shrnovala pěstování ovocných stromů v severních Čechách. Proto bylo nutné prostudovat literární prameny, které se zabývají popisem jednotlivých odrůd pěstovaných na území současné České republiky, a sledovat zmínky o pěstování v oblasti severních Čech.

Jabloní je v daném regionu popisováno několik odrůd. Často je zmiňované Míšeňské, Panenské české, Koženáč a Sladáč. Koženáče byly vysazovány díky své nenáročnosti na pěstování a pozdější době konzumace – vydržely skladování až do jara. Z důvodu horší chuti byly ale postupně nahrazovány chutnějšími odrůdami, zejména Spartanem a Šampionem. Panenské české se udrželo ve větší míře. Z dalších odrůd se pěstovalo Malinové holovouské (ale i jiné Malinové – jablka odolná vůči většině chorob, častá v severních Čechách), Matčino, Zvonkové a samozřejmě Sudetská reneta (výborné jablko po všech stránkách, také jako opylovač, proto velmi často vysazován v severních Čechách). Mimo sady, často ve stromořadích, se uplatňovala odrůda Strýmka.

U hrušní byly nejčastěji zastoupeny odrůdy Koporečka a Luisa. V některých pramenech je uváděna také Solanka.

Ze slivoní se kromě švestky domácí objevuje také Augustinka (malá blumka), Durancie, Mirabelka nancyská a Wangenheimova. V literatuře jsou zmiňovány i třešňové sady. V nich byly zastoupeny odrůdy Karešova, Rychlice německá, Hedelfingenská a Napoleonova. Třešně byly častěji pěstovány na kvalitnějších půdách. U ořešáků se nepodařily historické odrůdy dohledat, literatura o nich prakticky nehovoří.

Vedle prozkoumání literárních pramenů bylo velké úsilí věnováno také debatám s pomology a s místními pěstiteli ovoce, jejichž vzpomínky zpravidla nebyly nikde

zaznamenány. Zkompletováním těchto hlavních pramenů a tradičního průzkumu lokalit byl vypracován seznam původních odrůd, které se na daných lokalitách nejvíce vyskytovaly a v mnoha případech stále vyskytují. Jejich přehled poskytuje následující tabulka.

Jabloně	Banánové zimní, Boikovo, Boskoopské, Breuhahново, Coxova reneta, Croncelské, Gdánský hranáč, Grávštýnské, Hájkova muškátová reneta, Herrenhutské, Hvězdnatá reneta, Kardinál žíhaný, Kirchwaldské, Lord Lambourne, Malinové hornokrajské, Matčino, Oldenburgovo, Ontario, Panenské české, Parména zlatá, Řehtáč soudkovitý, Strýmka, Sudetská reneta, Vilémovo, Zvonkové
Hrušně	Ananaska česká, Boscova lahvice, Clappova, Charneuská, Hardyho máslovka, Konference, Koporečka, Lectierova, Pstružka, Solanka, Špinka
Třešně a višně	Hedelfingenská, Karešova, Amarelka královská (višeň)
Slivoně	Augustinka (malá blumka), Durancie, Mirabelka Nancyská, Wangenheimova

Takto získané informace jsou bohužel velmi nedostatečné. K získání podrobnějších informací, jaké odrůdy se v oblasti severních Čech historicky vysazovaly a které bychom tak mohli dále pěstovat a na daném území propagovat, bylo tedy potřeba provést mapování.

2.2 VYHLEDÁVÁNÍ ODRŮD

Vyhledávání ovocných odrůd v rámci našeho projektu probíhalo v letech 2017-2018, na české straně převážně na území Libereckého a Ústeckého kraje. Stěžejní byla realizace analýzy se zaměřením na katastr Vyskře a Cvikova. Sledovanými druhy byly: třešeň, višně, jablono, hrušeň, ořešák a slivoně. Do mapování byly zahrnuty jak stromy ve volné krajině, tak i na soukromých pozemcích. Snahou bylo vybrat stromy, které pravděpodobně mohou být starými odrůdami, nikoli komerční nové odrůdy.

Získané plody byly vedle konzultací s pomology určovány na určovacích seminářích ČSOP a na Slavnostech ovoce v St. Marienthalu (Německo). Pro určení odrůdy bylo třeba, aby se shodli minimálně dva pomologové.

Podle významnosti byly odrůdy ovocných druhů rozlišeny do pěti kategorií v rámci tzv. Záchranných sortimentů ovocných dřevin (dle Standardu péče o přírodu a krajinu SPPK C02 003:2016 Funkční výsadby ovocných dřevin v zemědělské krajině): **prioritní, místní, specializovaný, přijatelný a průzkumný.**

Celkově bylo hodnoceno 300 stromů, z toho 131 jabloní, 115 třešní, 24 slivoní, 15 ořešáků, 11 hrušní a čtyři višně. 64 jedinců buď nebylo určeno, nebo se jednalo o semenáče, lokální odrůdy, neplodící torza, případně nové komerční odrůdy. Je nutné poznamenat, že těchto 300 stromů už představuje výběr, do kterého nebyly zahrnuty stromy evidentně mladé, případně zjevně nové komerční odrůdy nebo prorostlé podnože.

Jabloně

V analýze je hodnoceno 131 jabloní, byl to tedy nejčastější taxon. Ve většině případů se jednalo o neudržované stromy, jejichž perspektiva je závislá jen na jejich životnosti, a v případě soukromých zahrad na vůli majitele. Hlavně pro potřeby soukromníků byla ještě dána doporučení pro další pěstování, hlavně konzervačního charakteru – ořez suchých větví, bezpečnostní řez atd.

Nejdůležitější částí analýzy je samozřejmě samotná identifikace odrůd. Ze 107 jedinců, které se podařilo určit, bylo identifikováno následujících 58 odrůd jabloní (abecedně):

Foto: Vladimír Janeček

Český název	Německý název	Český název	Německý název
Albrechtovo	Princ Albrecht	Jonathan	Jonathan
Ametyst	Ametyst	Kalvil bílý zimní	Weißer Winterkalvil
Astrachán červený	Roter Astrachan	Kalvil sněžný	Schneekalvil
Aurora	Morgenröte	Kožená reneta zimní	Graue französische Renette
Banánové zimní	Priolov Delicious	Krasokvět červený	Roter Bellefleur
Bláhova oranžová reneta	Bláhas Orangenrenette	Krátkostopka královská	Königlicher Kurzstiel
Blenheimská reneta	Goldrenette aus Blenheim	Laxton´s superb	Laxton´s superb
Boikovo	Boikenapfel	Lebelovo	Jacob Lebel
Boskoopské	Boskoop	lidové Trenčr	–
Breuhahnovo	Geheimrat Breuhahn	Macintosh	Macintosh
Burchardova reneta	Burchards Renette	Malinové holovouské	Himbeerapfel von Holovously
Citrónové zimní	Winter Citronenapfel	Malinové hornokrajské	Oberländer Himbeerapfel
Coxova reneta	Cox's Orangenrenette	Matčino	Mutterapfel
Croncelské	Croncels	Nordhausenské	Schöne aus Nordhausen
Čistecké lahůdkové	Princesse Louise du Canada	Ontario	Ontarioapfel
Gascoyneho šarlatové	Gascoynes Scharlachroter	Panenské české	Rotter Jungferapfel
Gdánský hranáč	Danziger Kantapfel	Parména zlatá	Goldparmäne
Golden Delicious	Golden Delicious	Richardovo zlatožluté	Gelber Richard
Granát třiblický	–	Rubín	Rubin
Hamersteinovo	Minister von Hammerstein	Římské	Morgenduft
Harbertova reneta	Harberts Renette	Skleněné	Weisser Klarapfel
Hawthorndenské	Apfel von Hawthornden	Spartan	Spartan
Herrnhutské	Schöner von Herrnhut	Spencer	Spencer
Horneburger	Horneburger	Starkrimson	Starkrimson
Pfannkuchen	Pfannkuchen	Strýmka	Bohnapfel
Hvězdnatá reneta	Rote Sternrenette	Studničné	–
Idared	Idared	Sudetská reneta	Sudetenrenette
James Grieve	James Grieve	Šampion	Shampion
		Vilémovo	Kaiser Wilhelm
		Zapovězené	–
		Zvonkové bílé	Glockenapfel

Hrušně

Hrušně byly zastoupeny daleko méně, zejména kvůli rzi hrušňové, která zdecimovala jejich stavy, a kvůli obecně menšímu rozšíření v přírodě. Konkrétně bylo nalezeno 11 hrušní (3,6 % ze všech jedinců) v následujících třech odrůdách.

Český název	Německý název
Boscova lahvice	Boscs Flaschenbirne
Hardyho máslovka	Gellerts Butterbirne
Charneuská	Köstliche von Charneu

Foto: Vladimír Janeček

Třešně a višně

Bylo inventarizováno 119 jedinců, což tvoří 40 % ze všech jedinců a jedná se tedy o druhý nejčastější taxon. Ve většině případů se jednalo o staré a neudržované stromy s ustupující korunou, žádný strom ale nebyl v konfliktu s infrastrukturou, a proto mohou být stromy opět omezeny pouze svou fyziologií nebo majitelem. Určit se podařilo 91 jedinců, z toho byly čtyři višně, všechny stejné odrůdy Morela. Byly nalezeny následující odrůdy a dále blíže neurčená chrupka a tmavá chrupka. 28 jedinců nebylo zařazeno do žádného sortimentu – jednalo se o semenáče, torza, komerční a neurčené odrůdy.

Český název	Německý název
Annonayská	Guigne d'Annonay
Grollova	Grols Schwarze
Hedelfingenská	Hedelfinger Riesenkische
Karešova	
Kaštánka	Early Rivers
Kordia	Kordia
Napoleonova	Napoleonskirsche, Große Prinzessinkirsche
Morela	Schattenmorelle

Foto: Vladimír Janeček

Slivoně

Slivoní bylo inventarizováno 24. Nízký počet je zřejmě způsoben hlavně působením šar-ky v minulosti. Všechny slivoně byly z hlediska údržby ohodnoceny jako neudržované, ale u žádné nehořel konflikt, a tím pádem riziko bezprostředního kácení. Bylo nalezeno následujících pět odrůd slivoní:

Český název	Německý název
Althanova renklóda	Althanns Reneklode
Bosenská	Bosnische Zwetschke
Domácí švestka (skup.)	Hauspflaume
Nancyská mirabelka	Mirabelle de Nancy
Oullinská	Oullins

Foto: Vladimír Janeček

Ořešáky

V analýze je zahrnuto i 15 ořešáků, všechny ze soukromých zahrad. Vždy se jednalo o velké, neudržované stromy, které nebyly v žádném konfliktu, a nehrozí tedy jejich bezprostřední likvidace. U ořešáků byly určeny tyto tři odrůdy:

Český název	Německý název
Apollo	Apollo
Saturn	Saturn
Seifersdorfský	Seifersdorfer Runde

Analýza nepřinesla překvapivé závěry, jako by třeba bylo objevení nějaké velmi vzácné staré odrůdy, případně objevení nějaké kvalitní lokální odrůdy, které by bylo nutné zachránit a dále množit. Nicméně bylo možné z analýzy odvodit doporučení pro výsadbu v extenzivních sadech na pozemcích ve Cvikově a na Vyskři.

Foto: Vladimír Janeček

2.3 ZAKLÁDÁNÍ EXTENZIVNÍCH GENOFONDOVÝCH PLOCH - CVIKOV A VYSKEŘ

Při výběru odrůd pro výsadbu jsme se řídili doporučeními z analýzy, zařazením odrůd v záchranných sortimentech a zohledněny byly také místní podmínky v obou lokalitách a přání vlastníků pozemků.

Celkem bylo na pozemcích města Cvikova a obce Vyskeř vysazeno 100 vysokokmenů ovocných stromů, z toho 59 na větším pozemku na Vyskeři a 41 ve Cvikově v Martinově údolí. Co se týče rozmanitosti, je z celkových 37 odrůd 24 jabloní, šest odrůd hrušní, tři odrůdy slivoní, dvě odrůdy třešní a po jedné odrůdě višně a ořešáku. Přitom byla jedna a tatáž odrůda pokud možno vysazována do obou z lokalit, aby byla vyšší šance na její zachování. Odrůdy, které se vyskytují pouze v jednom z těchto sadů, jsou přítomné v extenzivních sadech partnerů projektu na saské straně, kde jsou sbírky starých ovocných odrůd rozsáhlejší. Výsadbová vzdálenost ovocných stromů je 8 až 12 metrů v závislosti na druhu a odrůdě.

Extenzivní sad ve Cvikově – Martinově údolí
Foto: Helena Friolová

Výsadba v třešňovce na Vyskeři
Foto: Vlastimil Kocourek

Výsadba proběhla v roce 2018 částečně za pomoci veřejnosti. Zajišťovala ji externí firma, stejně jako roubování podnoží, řez mladých stromků a další odbornou péčí. Finální soupis odrůd, které zde byly vysazeny, naleznete na informačních tabulích umístěných u obou sadů a v následující tabulce.

Jabloně

Český název	Německý název	Kategorie	Záchranný sortiment	Vyskeř ks	Cvikov ks	Celkem ks
BOSKOOPSKÉ	Boskoop	zimní	přijatelný	2	3	5
BOSKOOPSKÉ ČERVENÉ	Roter Boskoop	zimní	přijatelný	1	1	2
CRONCELSKÉ	Croncels	letní	specializovaný	2	1	3
ČISTECKÉ LAHŮDKOVÉ	Princesse Louise du Canada	zimní	přijatelný	2	1	3
GDÁNSKÝ HRANÁČ	Danziger Kantapfel	podzimní	prioritní	2	1	3
GRÁVŠTÝNSKÉ	Gravesteiner	podzimní	prioritní	1	1	2
GRÁVŠTÝNSKÉ ČERVENÉ	Roter Gravesteiner	letní	specializovaný	2	1	3
HÁJKOVA MUŠKÁTOVÁ RENETA	Hájek's gelbe Muskat-Renette	podzimní	prioritní	2	2	4
HVĚZDNATÁ RENETA	Rote Sternrenette	zimní	specializovaný	1	0	1
JAMES GRIEVE	James Grieve	letní	přijatelný	2	0	2
KARDINÁL ŽIHANÝ	Geflammer Kardinal	zimní	prioritní	1	1	2
MALINOVÉ HOLOVOUSKÉ	Himbeerapfel von Holovousy	podzimní	prioritní	2	0	2
MALINOVÉ HORNOKRAJSKÉ	Oberländer Himbeerapfel	zimní	specializovaný	2	2	4
ONTARIO	Ontarioapfel	zimní	přijatelný	2	0	1
PANENSKÉ ČESKÉ	Rotter Jungferapfel	zimní	prioritní	1	1	3
PARMENA ZLATÁ	Goldparmäne	zimní	prioritní	3	2	5
ŘEHTÁČ SOUDKOVITÝ	Prinzenapfel	podzimní	prioritní	2	1	3
SMIŘICKÉ VZÁCNÉ	–	zimní	specializovaný	2	0	2
STRÝMKA	Bohnepfel	zimní	specializovaný	2	2	4
STUDNIČNÉ	–	podzimní	prioritní	2	1	3

Český název	Německý název	Kategorie	Záchranný sortiment	Vyskeř ks	Cvikov ks	Celkem ks
SUDETSKÁ RENETA	Sudetenrenette	zimní	prioritní	2	2	4
VILÉMOVO	Kaiser Wilhelm	podzimní	specializovaný	1	2	3
ZUCCALMAGLIOVA RENETA	Zuccalmaglios Renette	podzimní	nezařazeno	2	0	2
ZVONKOVÉ	Glockenapfel	zimní	nezařazeno	2	0	2
Celkem jabloní				43	25	68

Hrušně

Český název	Německý název	Kategorie	Záchranný sortiment	Vyskeř ks	Cvikov ks	Celkem ks
CHARNEUSKÁ	Köstliche von Charneu	podzimní	specializovaný	2	2	4
PAŘÍŽANKA	Graefin von Paris	zimní	přijatelný	2	1	3
SOLANKA	Solaner	letní	prioritní	2	2	4
BOSCOVA LAHVICE	Boscs Flaschenbirne	podzimní	přijatelný	2	1	3
HARDYHO MÁŠLOVKA	Gellerts Butterbirne	podzimní	specializovaný	1	2	3
KOPOREČKA	Liegels Butterbirne	zimní	prioritní	0	1	1
Celkem hrušní				9	9	18

Třešně a višně

Český název	Německý název	Kategorie	Záchranný sortiment	Vyskeř ks	Cvikov ks	Celkem ks
KAREŠOVA	–	raná	prioritní	1	1	2
HEDELFIN-GENSKÁ	Hedelfinger Riesenkische	pozdní	přijatelný	2	0	2
AMARELKA KRÁLOVSKÁ	Königliche Amarelle	střední	prioritní	1	1	2
Celkem třešní a višní				4	2	6

Slivoně

Český název	Německý název	Kategorie	Záchranný sortiment	Vyskeř ks	Cvikov ks	Celkem ks
ŠVESTKA DOMÁČÍ	Hauspflaume	pozdní	prioritní	1	2	3
CHRUDIMSKÁ	–	raná	prioritní	1	1	2
MIRABELKA NANCYSKÁ	Mirabelle de Nancy	raná	specializovaný	0	1	1
Celkem slivoní				2	4	6

Ořešáky

Český název	Německý název	Kategorie	Záchranný sortiment	Vyskeř ks	Cvikov ks	Celkem ks
SEIFERS-DORFSKÝ	Seifersdorfer Runde	–	specializovaný	1	1	2
Celkem ořešáků				1	1	2

3. ZACHOVÁNÍ STARÝCH ODRŮD OVOCE V SASKU

3.1 ANALÝZA SASKÝCH OVOCNÝCH ODRŮD

Zpracováním analýzy starých saských odrůd ovoce pro Mezinárodní setkávací centrum St. Marienthal (IBZ) byla pověřena nadace Oberlausitz-Stiftung.

Cílem bylo zodpovědět následující otázky: Jaké odrůdy ovoce dříve v Sasku existovaly? Jaké z těchto odrůd byly v Sasku původní? Které z těchto odrůd se dochovaly dodnes? A jaké z těchto odrůd se vyplatí zachovat? Předmětem analýzy přitom byly výhradně ovocné odrůdy jableň, hrušň, slivoní a třešň.

Pro zodpovězení uvedených otázek byly nejprve zkoumány historické seznamy ovocných odrůd ze Saska. V druhém kroku byly vyhodnoceny školkařské katalogy ze Saska na příkladu Horní Lužice. Následně byl na základě poznatků získaných v prvních dvou krocích zpracován souhrn těch odrůd ovoce, které se tradičně v Sasku pěstovaly. Ve čtvrtém kroku byly vypsány ztracené historické odrůdy ze Saska. V pátém kroku byly odrůdy ovoce, které jsou původem ze Saska a dochovaly se dodnes, zdokumentovány a prezentovány. A konečně byla zodpovězena otázka, jaké tradiční saské odrůdy ovoce resp. odrůdy ze Saska jsou hodné zachování, aby se uchovávaly ve sbírkách.

V této souvislosti byl zpracován přehled „**Pomarium Saxonicum**“, viz příloha č. 1.

3.2 VYHLEDÁVÁNÍ ODRŮD V PROJEKTOVÉM ÚZEMÍ

Při hledání ztracených odrůd ovoce byla provedena četná opatření:

- vyhledávání odrůd při česko-německých projektových dnech pro mládež,
- ověřování tisíců plodů v rámci tří Slavností ovoce v St. Marienthal,
- vyhledávání odrůd pracovníky zapojenými do projektu.

Plody pro určování odrůd byly sbírány v Euroregionu Nisa na české a saské straně a určovány členy pomologického spolku.

Bylo analyzováno několik tisíc plodů. Přitom se podařilo opět nalézt několik odrůd, které byly považovány za ztracené:

- Gestreifter böhmischer Borsdorfer (Míšeňské)
- Biondecks Frühzwetsche (Biondekova raná švestka)
- Große Zuckerzwetsche (Velká cukrová švestka)
- Schwesterbirne (Deux Soeurs)
- Frühe Reneklode (Raná renklóda)
- Jerusalemspflaume (Papše modré)

3.3 ZAKLÁDÁNÍ EXTENZIVNÍCH GENOFONDOVÝCH PLOCH

3.3.1. Genofondové plochy Mezinárodního setkávání centra St. Marienthal (Internationales Begegnungszentrum St. Marienthal)

V rámci projektu bylo založeno či doplněno několik genofondových sadů.

Extenzivní sad Ostritz-Bergfrieden

Tento starý extenzivní třešňový sad kláštera St. Marienthal (15.900 m²) byl doplněn o cca 100 historických odrůd jabloní, hrušní a slivoní.

Foto: archiv IBZ

Extenzivní sad nadace Oberlausitz-Stiftung

Na ploše o rozloze 2,5 ha jsou trvale zachovávány ovocné stromy různých odrůd (jabloně, hrušně, třešně, slivoně, kdoule, ořešáky atd.).

Foto: archiv IBZ

Extenzivní sad Ostritz-Nord

V tomto nově založeném extenzivním sadu byly vysazeny jabloně, hrušně, slivoně a třešně s historickými odrůdami.

Foto: archiv IBZ

Ostritz - ostrov na Nise

Na ostrově na Nise, přímo u bývalého Apeltova mlýna v obci Leuba na cyklostezce Nisa, se nachází 60-70 let starý extenzivní sad o rozloze cca 2,5 ha. V tomto sadu se nachází cca 60 starých třešní, jablemí a hrušní. Tyto byly doplněny historickými odrůdami jablemí a hrušní.

Foto: archiv IBZ

Přesný počet stromů v jednotlivých lokalitách včetně názvů odrůd naleznete na webové stránce: obstsorten.ibz-marienthal.de v záložce Obstdatenbank (databáze ovoce) nebo pod příloženými QR-kódy.

Odrůdy jablemí

Odrůdy hrušní

Odrůdy třešní

Odrůdy slivoní

3.3.2. Genofondové plochy Saské zemské nadace pro přírodu a životní prostředí (Sächsische Landesstiftung Natur und Umwelt)

Extenzivní sad Freital-Weiβig:

V květnu 2010 zakoupil Fond ochrany přírody Saské zemské nadace pro přírodu a životní prostředí (LaNU) extenzivní sad u lesa Weißiger Wald. Tvoří nárazníkovou zónu k zastavěné oblasti místní části města Freital. V listopadu stejného roku přechází celý pozemek o rozloze 2,7 hektaru do vlastnictví Fondu ochrany přírody LaNU. Extenzivní sad spadá pod ochranu biotopu dle § 21 saského zákona o ochraně přírody.

Ve zpustlém extenzivním sadu se v okamžiku zakoupení nacházely pouze zanedbané staré, vysokokmenné třešně a švestky. Živočišné druhy, jako např. přísně chráněný brouk páchník hnědý (osmoderma eremita), využívaly staré, členité a duté ovocné stromy jako biotop i útočiště pro rozmnožování.

Jako první opatření proběhly likvidace křovisek a sanace cca 150 starých stromů. Dále byl proveden záchranný či udržovací řez na deseti ovocných stromech a z plochy byly odklizeny hromady odpadu.

Foto: Tatjana Röther, LaNU

Na jaře 2018 a na podzim 2019 bylo v rámci projektu na již upravené ploše do stávajících porostů ovocných stromů vysazeno 80 mladých, vysokokmenných jablemí, třešní, slivoní a hrušní. Angažovaní občané se zájmem o věc se s nadšením přidali a podíleli se na výsadbě regionálně typických starých odrůd jako např. hrušně Meißner Eierbirne, jablemí Lausitzer Nelkenapfel nebo višně Diemitzer Amarelle.

Extenzivní sad v Kloschwitz (obec Weischlitz)

Plocha dnešního genofondového sadu o rozloze celkem 3,47 ha leží v Chráněné krajinné oblasti Leubnitz/Toberitzer Riedelgebiet a v sousedství Chráněné krajinné oblasti Großer Weidenteich a ptačích oblastí Weidenteich-Syrauer Heide a Vogtländische Pöhle.

Plocha byla využívána jako orná půda, což mělo před rokem 1990 za následek zaorání mezí. Spolek „Občanská iniciativa proti těžbě kamene v Kloschwitz/Rößnitz/ Rodersdorf“, který chtěl zamezit těžbě kamene v této oblasti, zakoupil plochy v roce 1999 s cílem je ekologicky zhodnotit a dlouhodobě zachovat jako cenný biotop.

Hned po zakoupení byla obnovena polní cesta a podél ní založen plot z proutí a větví, tzv. Benjesův plot a další opatření sloužící k vytvoření pásu biotopů spojujícího přilehlé svažité lesy, remízky a louky. Namísto orné půdy zde byla vyseta louka, která je od té doby využívána extenzivně s cílem zvýšení potenciálu biodiverzity.

Ve spolupráci se Servicestelle Streuobst z Freitalu vznikla idea založit sad jako genofondovou plochu, aby se mohly vzácné a historické saské odrůdy ovoce zachovávat dlouhodobě jako kulturní statek i jako genetický materiál pro šlechtění, a zároveň zde pěstovat plodící druhy keřů pro vzdělávací účely a jako zdroj potravy pro volně žijící zvěř.

Založení genofondové plochy bylo podporováno Akademií Saské zemské nadace pro přírodu a životní prostředí s pomocí různých projektů od roku 2016. Prostřednictvím našeho projektu se do roku 2019 vysadilo celkem 130 vysokokmenných ovocných stromů a aktuálně se jich na ploše nachází celkem 220. Výsadby probíhaly vždy s účastí veřejnosti. Pro budoucí roky se vedle dalšího ekologického zhodnocování ploch a péče o mladé ovocné stromy plánuje především výstavba nutné infrastruktury pro vzdělávání.

Foto: Katrin Weiner, LaNU, 2019

4. DOKUMENTACE OVOCNÝCH ODRŮD – VYTVOŘENÍ DATABÁZE

Všechny ovocné stromy vysazené v rámci projektu na saské a české straně byly zaevidovány ve výše zmíněné databázi (<http://obstsorten.ibz-marienthal.de/>). Zde jsou údaje o příslušné lokalitě, je uveden název odrůdy, rok výsadby atd.

Detailní popisy jednotlivých odrůd, které jsou běžné na české straně, jsou dostupné např. ve starých pomologiích a přehledně je do on-line podoby zpracoval Český svaz ochránců přírody na webových stránkách www.stareodrudy.cz v záložce archivu starých odrůd.

Následující odrůdy, které pocházejí ze Saska, byly detailně popsány včetně fotodokumentace v samostatné publikaci „Saské historické odrůdy ovoce, historie – popisy odrůd – zachování“, která byla vydána bez finanční podpory stávajícího projektu.

Odrůdy jabloní:

Edler von Leipzig, Freiherr von Hausen, Gelbe sächsische Renette, Graf Nostitz, Kirchschweinling, Kleiner Herrenapfel, Königsapfel von Mittweida - Sächsischer Königsapfel, Lausitzer Nelkenapfel, Maibiers Parmäne, Malvesier, Merbesiner, Modivchen, Oberlausitzer Muskatrenette, Ohm Paul, Röthaer Blenheim, Roter Fuchs, Roter Hauptmannsapfel, Safranapfel, Schöner aus Herrnhut, Sohlander Streifling, Thomser – Thomasapfel, Welschschweinling – Schlesischer Lehmapfel, Zimtrenette

Odrůdy hrušní:

Elbersdorfer Butterbirne, Graumännchen, Grüne Hoyerswerder, Kleine Muskateller, Leipziger Rettichbir, Petersbirne, Sommermuskateller

Odrůdy slivoní:

Bautzener Hauszweitsche, Marunke – Große Britzer Eierpflaume

Odrůdy třešní:

Coburger Maiherz -Typ Sahlis-Kohren, Delitzscher Pressauerkirsche, Franzens Wilde, Röhrigs Weichsel

Níže uvádíme příklad dokumentace odrůdy:

Edelborsdorfer

Synonyma:

Borsdorfer Apfel, Deutscher Maschanzker, Míšeňské a mnohá další synonyma.

Původ a rozšíření:

„Edelborsdorfer“ je nejznámější zástupce rodiny jablek „Borsdorfer“ a pravděpodobně je nejstarší dosud existující odrůdou kulturních jablek v Německu. Tato odrůda je objevem cisterciáků, který je datován různě, např. okolo roku 1100, 1170 resp. 1175. Odrůda Edelborsdorfer byla rozšířena jako žádná jiná v celé německo-rakouské pěstitelské oblasti. Ohledně jeho původu existují různé teorie. Jedna z nich říká, že po staletí nezměněné jméno „Borsdorfer“ odkazuje na Grangie (špejchar) v Borsendorfu, což je pozdější vesnice Borsdorf u Lipska. Nicméně je také skutečně možné, že „Borsdorfer“ bylo pojmenováno podle jedné obce v tradičně využívané jablečné oblasti v okolí Míšeň, která se tehdy také skutečně jmenovala Borsdorf, a po staletí má jablonož ve znaku, dnešní Pohrsdorf (místní část saského města Tharandt). – V Sasku lze v každém případě výskyt jablka odrůdy „Borsdorfer“ doložit průběžně od roku 1594 (Hortus Lusatae etc.). V pozdějších staletích vyšla tato odrůda z módy a byla zapomenuta. Molekulárně genetickou analýzou bylo prokázáno, že dnes existují velmi blízké příbuzné genotypy pod názvem „Edelborsdorfer“: Diploidní s reliktním výskytem v jižním Německu, Alsasku, Jižním Tyrolsku a Trentinu, a triploidní s rozšířením v celém Německu. V současné době není jednoznačně vyjasněno, který z obou genotypů odpovídá historickému „Edelborsdorfer“.

Plod:

Menší až střední (výška 45-50 mm, šířka 55–65 mm a hmotnost cca 100 gramů), většinou ploše kulaté, ale také zastřižnuté kulovité, stavby rovnoměrné, na tlak jen málo citlivé.

Ušty jsou krátké, mírně odstáté, zeleně filcovité, polovzpřímené. Kalich je otevřený a sedí v poměrně velké, ploché misce. Kališní jamka má nálety rzi.

Stopka je středně dlouhá (10-20 mm), středně silná (2-3 mm), dřevnatá a zelená až hnědá. Stopečná jamka je hluboká, středně silná, rovná a hnědě prorezavělá.

Slupka je hladká, lesklá, bíložlutá (pouze pokud plody visí ve stínu žluto-nazelenalá), později světle žlutá, jemně až středně silně tečkovaná, na osluněné straně červeně ořámaná, často s bradavicemi a silně skořicově prorezavělá. Dužnina je světležlutěbílá, slabě vonná, pevná, mírně šťavnatá, vzácné a jemné chuti, mírně skořicová, sladká a lehce navinulá.

Doba zrání, uchovatelnost, použití:

Zralost plodu od října, konzumní zralost od listopadu, uchovatelnost do března, při dobrém skladování až do května. Velmi dobré stolní ovoce, přednostně na moštování a na kompot.

Strom, vhodnost výsadby, požadavky na místo:

V prvních letech roste velmi pomalu. Stromy později dorůstají velkých výšek, mohou být velmi dlouhověké. Plodí často až po 10 – 15 letech.

Zaměňované odrůdy:

Nejsou známy.

Foto: archiv IBZ

5. KONCEPCE PÉČE O VÝSADBY A VYUŽITÍ PLOCH SADŮ

5.1 GENOFONDOVÉ PLOCHY CVIKOV A VYSKŘ

V obou uvedených lokalitách se vyskytují původní druhy travin, a to jak přímo na plochách, tak i v širším okolí. Plochy splňují náležitosti pro přirozenou sukcesi a udržení lučních společenstev a je zde uplatňován tradiční management, tj. kombinace sečení a pasení. V obou případech jsou sady v blízkosti lesa a luk, v případě Vyskře se jedná o historickou třešňovku, která byla pouze dosazena, s minimálním dopadem na biodiverzitu. Propojení těchto sadů s okolím je přirozené a umožňuje jak migraci zvěře, tak i její pobyt na plochách.

Na plochách bylo ponecháno tolik mrtvého dřeva, kolik bylo možné, aby byly zajištěny úkryty pro menší živočichy, jako jsou např. ještěrky. Hlavně ale přítomnost mrtvého dřeva podporuje výskyt mnoha druhů saproxylického hmyzu, který je na území ČR ve většině případů kriticky ohrožený.

Foto: Vlastimil Kocourek

Foto: archiv CHKO Český ráj

Příprava ploch extenzivních sadů, jejich údržba a péče o nové výsadby byly prováděny dle standardů péče o přírodu a krajinu AOPK ČR* bez použití jakýchkoli chemických postřiků a hnojiv. V roce 2020 byly výsadby předány vlastníkům pozemků, městu Cvikovu a obci Vyskři.

Pravidelná údržba v souladu s filozofií výše zmíněných standardů, jakož i každoroční kontrola a výchovný řez dřevin budou dále prováděny ze strany obcí, na jejichž katastru se sady nachází. Zachován bude pravidelný řez stromů s cílem vytvoření přirozené pyramidální koruny. Toto je zajištěno dohodou o údržbě extenzivních sadů, která je s obcemi uzavřena na dobu pěti let.

* SPPK C02 003:2016 Funkční výsadby ovocných dřevin v zemědělské krajině a SPPK C02 005:2016 Péče o funkční výsadby ovocných dřevin

Využití extenzivních sadů v budoucnu

Oba sady mohou sloužit jako modelové příklady komunitních sadů, kde jsou místní lidé zapojeni od výsadby až do sklizně. V průběhu dvou let byla veřejnost přítomna několika osvětovým a vzdělávacím akcím pořádaným přímo na pozemcích sadů pro rozdílné věkové skupiny od dětí z mateřských škol a jejich rodiny, přes školní děti, dospělé, až po seniory. Tyto akce zahrnovaly např. zapojení veřejnosti do výsadby a péče o stromky, výstavy starých ovocných odrůd s ochutnávkami, ukázky a ochutnávky různého zpracování ovoce nebo dílničky a aktivity pro děti s tematikou biotopu extenzivních sadů.

Výsadba ve Cvikově 2018
Foto: Helena Friolová

Výroba hmyzích domečků na Vyskři
Foto: Helena Friolová

Do budoucna mohou být sady využity nejen pro komunitní sběr plodů a jejich zpracování, ale i pro odběr roubov a pro vědecké účely – pomologické a genetické ověřování pravosti odrůd, zkoumání vodního režimu, depozice dusíku atd.

Předpokládá se využití sadů pro veřejnost při významných událostech nebo při pořádání seminářů na různá témata týkající se jak péče o ovocné stromy, tak i extenzivních sadů jako biotopu.

5.2 GENOFONDOVÉ PLOCHY NADACE OBERLAUSITZ STIFTUNG

Nový model pro zachování odrůd:

Sbírka historických ovocných odrůd v Ostritz (Sasko) obsahuje v současnosti 198 odrůd jabloní, 105 hrušní, 25 slivoní a 39 třešní. 238 z těchto odrůd ovoce je na „Červeném seznamu 2016“ Spolkového úřadu pro zemědělství a výživu (Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung). Na podzim roku 2019 byla v rámci projektu sbírka rozšířena o více než 100 dalších historických ovocných odrůd.

Vybudování „Pomarium Saxonicum“:

Těžištěm sbírky ovocných odrůd je zachování historických saských odrůd. Do tohoto „Pomaria Saxonica“ byly zahrnuty následující odrůdy:

- odrůdy zahrnuté Saským zemským ovocnářským v seznamech normálních ovocných sortimentů pro království Saské v letech 1878, 1888 a 1902/1904 a také sortimenty doporučené Zemským svazem Sasko pro ovocnářství a vinařství dle Seznamu ovocných odrůd vydaného v roce 1924 pro Sasko,
- odrůdy pocházející ze Saská (např. Herrnhutské-Schöner von Herrnhut, Budyšínská švestka domácí - Bautzener Hauszwetsche, odrůda hrušně Zelená hoyerswerdská - Grüne Hoyerswerder) a odrůda třešně Franzens Wilde), neboť tyto tvoří zvláštní měrou saské kulturní dědictví.

Ze všech 313 ovocných odrůd, které jsou obsažené ve zmíněných seznamech, ještě stále aktivně hledáme 27 odrůd.

„Pomarium Saxonicum“ navíc schraňuje odrůdy, které se vyskytují na několika lokalitách v Sasku a které se pomologům zatím nepodařilo určit. Zajištění těchto odrůd je zvláště naléhavé, protože odrůdy bez jména nejsou zpravidla již dále množeny.

Založení nadace s malým základním kapitálem:

Zachování historických ovocných odrůd v Ostritz podporují dvě místní nadace s malým základním kapitálem.

Nadace Oberlausitz-Stiftung byla založena v roce 2006 Bettinou Schlittovou a dr. Michaelem Schlittem. Tato nadace patří pravděpodobně k nejmenším nadacím v Německu. K nadačnímu kapitálu patří pouze 10.000 € a louka o rozloze cca 2,5 ha s více než 200 ovocnými stromy. Představenstvo má pouze tři členy, přičemž všichni pracují jako dobrovolníci a na vedlejší pracovní poměr. Zachování sbírky a její dokumentace (databáze,

vlastní webové stránky atd.) je realizováno výhradně za využití soukromých finančních prostředků, získaných mj. udělováním kmotrovství stromů a crowdfundingovými akcemi.

Nadace Mezinárodní setkávací centrum St. Marienthal (IBZ) byla založena v roce 1992 opatřím Klosterstift St. Marienthal a disponuje základním kapitálem ve výši 350.000 €. Tato nadace navíc vlastní extenzivní sad o rozloze cca 1,5 ha přibližně se 100 ovocnými stromy.

Vysokokmenné ovocné stromy bez aplikace chemických postřiků:

Pro pokud možno dlouhodobé zachování ovocných odrůd bylo více než 95 % všech odrůd vypěstováno na vysokokmenech jako jednodruhovité stromy. Spon stromů činil dle odrůdy 8-12 metrů. Nepoužily a nepoužívají se vůbec žádné fungicidy, herbicidy, insekticidy ani pesticidy. Tím se otevírá možnost pozorování vitality vysazených stromů „bez příkras“.

Poskytnutí dalších ploch pro zachování odrůd třetími stranami

Aby mohla být sbírka historických odrůd dále rozšířena, poskytli soukromí majitelé bezplatně tři louky v Ostritz o celkové rozloze více než 4,5 hektaru. Obě výše zmíněné nadace se starají o další výsadby v těchto extenzivních sadech a v prvních třech letech zajišťují řez stromů, závlahu atd. Nadace se také starají o dokumentaci vysazených odrůd jak přímo u stromů, tak i na webových stránkách, kde jsou uložena data ve společné databázi a seznamech odrůd, včetně jejich synonymních názvů. Ve smlouvě s nadacemi se vlastníci luk zaručují, že vysazené stromy budou zachovány trvale. Nadace také smějí z těchto stromů odebírat štěpy odrůd a v malé míře také plody pro výstavy ovoce.

Foto: Helena Friolová

Zakládání školních firem

Trvalého zachování mnoha různých odrůd ovoce lze nejlépe dosáhnout jejich využíváním. Ovoce z Ostritz je takto zužitkováno prostřednictvím tzv. „žakovských“ či „školních“ firem, které jsou oběma nadacemi podporovány. V praxi to vypadá tak, že žáci ovoce

sklízají, nechávají z něj vyrobit mošt a tento mošt pak prodávají na školních akcích, adventních trzích a při dalších příležitostech. V teoretické výuce se žáci učí o extenzivních sadech (biologie), o vedení podniku či firmy (společenské vědy), kalkulaci cen (matematika), o produktovém designu (výtvarná výchova) atd.

Díky žakovským firmám se rozvíjí podnikavost studentů a zároveň se podporuje zachování historických odrůd ovoce. Nadace také doufají, že tímto způsobem přilákají další zájemce a motivují je k zapojení.

Foto: Helena Friolová

„Ostritzský model“ pro zachování odrůd ovoce

„Ostritzský model“, který vyvinuly nadace Stiftung Internationales Begegnungszentrum St. Marienthal a nadace Oberlausitz-Stiftung pro zachování odrůd, je charakteristický tím, že

- sbírky jsou regionálně zaměřené,
- zahrnuje soukromé a obecně prospěšné luční plochy,
- podporuje vznik žakovských firem,
- uvedené aktivity podporují dvě nadace, které disponují pouze malým nadačním kapitálem.

Tento model by mělo být možné přenášet i na další regiony. Tím lze výhodně a trvale zajistit zachování četných dalších ovocných odrůd.

5.3 GENOFONDOVÉ PLOCHY SASKÉ ZEMSKÉ NADACE PRO PŘÍRODU A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ (LaNU)

Extenzivní sad Freital-Weiβig:

Péče o mladé stromy:

Výše zmíněná výsadba mladých stromů v letech 2018 a 2019 byla realizována firmou Grüne Landschaft GmbH z Tharandtu. Péče o výsadby skončí na podzim 2022, ale i poté mají být stromy pravidelně udržovány odborným personálem. Tato péče bude zadána odborným firmám, přičemž Saská zemská nadace pro přírodu a životní prostředí bude provádět pravidelné kontroly.

Využití ovoce:

Zhruba po deseti letech lze u mladých stromů počítat s prvními zajímavějšími výnosy ovoce. V bezprostředním sousedství sadu se nachází moštárna Herrmann „Freitaler Fruchtsaft GmbH“, která by v případě zájmu mohla zpracovávat ovoce na mošt a ovocné víno.

Alternativně by se mohlo „bio-ovoce“ z certifikovaného sadu dle směrnic sdružení Gää zpracovávat na „biomošt z extenzivního sadu“ a nabízet jej zákazníkům v Drážďanech prostřednictvím spolku Grüne Liga Dresden e.V.

Práce s veřejností / regionální rozvoj a ekologická výchova:

Saská zemská nadace LaNU a její Fond ochrany přírody by i nadále chtěly zachovat trvalý smluvní spolupráci s místním spolkem Ortsverein Weiβig 2011 e.V. Extenzivní sad by se měl stát součástí 12 km dlouhé turistické stezky „Weiβiger Klitscherweg“ a v souvislosti s tím je plánována mj. instalace informační tabule a lavičky na kraji extenzivního sadu.

Dále nadace spolupracuje s Biofarmou Klügel, která aktuálně nabízí projektové dny pro mateřské a základní školy. Lze si však představit i rozšířenou vzdělávací nabídku „lučního sadu“ jako přírodní učebny pro další majitele zahrad a extenzivních sadů.

Foto: Helena Friolová

Extenzivní sad Kloschwitz:

Opatření pro péči a rozvoj trvalých travních porostů:

Hlavním cílem je výrazně zvýšit druhovou rozmanitost travních porostů, a tím zvýšit i ekologickou hodnotu biotopu, aby se vytvořila pevná potravinová základna pro hmyz, ptáky a malé savce.

Protože se u této plochy jedná o bývalou ornou půdu, byla zde po poslední sklizni zasetá krmná tráva a tak vznikla druhově chudá louka. Toto by se mělo prostřednictvím dalšího hospodaření zlepšit.

Pro péči o tyto zelené travní plochy lze tedy doporučit dva koncepty. První z nich je jejich využití jako pastviny pro ovce či skot. Druhou možností je sečení.

Spásání zvířaty je pro luční sady nejlepší možností, jak o tyto plochy pečovat. Travní porost je udržovaný krátký, a pobyt zvířat zároveň ztěžuje život hrabošům. Pásení skotu je proto z důvodu jeho vyšší hmotnosti výhodnější. Při spásání je vždy důležité, aby se počet zvířat a doba pastvy uzpůsobily konkrétní ploše. Je nezbytné, aby se plochy rozdělily na různé části, aby byla tráva na louce v různých stádiích růstu a také kvůli zdraví populace zvířat. Zvířata by měla být na louce pouze omezený čas a na stejnou pastvu by se měla vracet opět až po karenční době v délce 3 měsíců.

Při pasení kravami se musí dávat pozor, aby kůly u stromků byly stabilní, protože se o ně krávy rády drbou. Pásení koní nelze pro ovocné louky doporučit, protože koně rádi loupou kůru hlavně z mladých stromů, což stromky zpravidla nepřežijí. Kozy z důvodu jejich záliby v mladých výhoncích nelze doporučit už vůbec.

V případě sečení plochy je třeba posečenou trávu odstranit, aby se snížil obsah živin na ploše, a mohla se tak zvýšit druhová rozmanitost louky. Ve většině případů se tráva suší na seno, může se odvézt do kompostárny, nebo ji lze smísit se štěpkou z prořezaných stromů a vytvořit vlastní kompost.

Foto: archiv LaNU

Mulčování lučních sadů není pro zachování rozmanité fauny a flóry účelné. Posečená tráva, která zůstává na ploše, podporuje přísun živin, zamezuje novému růstu bylin a vytváří prostor hrabošům.

Pro udržení půdy v extenzivním sadu ve zdravém a produktivním stavu by se v pravidelných intervalech měly odebírat a analyzovat vzorky půdy. Se získanými znalostmi pak mohou být realizována opat-

ření pro zachování úrodnosti půdy. Ve většině případů bude nutné na jaře zlepšovat hodnotu pH půdy vápněním.

Snaha občanské iniciativy poskytnout potravu pro hmyz výsadbou kvetoucího pásu před valem z proutí a větví (Benjesův plot) je velmi vítána. Pomůže tak zvýšit druhovou pestrost, která je díky osetí chudší travní směsí na celé ploše nízká.

Řez a péče o ovocné stromy:

Výchovná opatření začala již povýsadbovým řezem ovocných dřevin. U prvních výsadeb zajistila založení správné koruny stromů poradenská kancelář Servicestelle Streuobst. Doporučuje se rozdělit výsadbu do čtvrtí, aby péče o dřeviny a odstraňování materiálu z řezu byly každý rok zvládnutelné. V prvních deseti letech po výsadbě se doporučuje pravidelný řez každé tři roky, v dalších letech pak každých pět let. Nezbytná je také pravidelná kontrola porostu.

Při výchově koruny se doporučuje přírodě blízký řez, který podporuje přirozený růst dřevin, čímž se stabilizuje koruna a snižuje se rozsah nutných korekcí. „Čím více kuchářů, tím slanější je kaše“ – to platí i pro řez dřevin. Z důvodu mnoha různých možností úpravy či tvorby koruny je nutné se předem shodnout na způsobu řezu, který se bude pak již trvale udržovat.

Provedení výchovného řezu by měl v každém případě realizovat odborník, který má zkušenosti s vysokokmeny. Později by bylo možné zapojit také zainteresované osoby z iniciativy nebo z regionu, aby nasbíraly i vlastní zkušenosti a péči o dřeviny zčásti zkombinoval s kurzem řezu stromů. Tímto lze také zajistit, že péče o stromy bude velkou měrou zajištěna vlastními silami. Ořezaný materiál lze naštěpkovat nebo odborně zapravit do křovisek a tím chránit nově pučící výhony před okusem.

Péče o ovocné stromy by měla být v každém případě prováděna s podporou odborníků nebo ji kompletně zadat odborné firmě.

Tento sad byl vytvořen jako genofondová plocha. To znamená, že od každé odrůdy jsou zde jeden nebo dva stromy, přičemž se jedná o staré, vzácné odrůdy. Začalo se zde s výsadbou „saského sortimentu“ a tudíž zde naleznete odrůdy, které existují již jen na několika málo lokalitách v Sasku. Tento genetický potenciál má zůstat zachován pro příští generace. Proto byly odrůdy vysazeny jako vysokokmeny na semenných podnožích, čímž je zajištěna dlouhověkost stromů. Zachovávání těchto starých odrůd má velký význam z důvodu genetického potenciálu pro šlechtitelské účely a také z kulturně historických důvodů.

Ve vztahu k péči je proto zvláště důležité při úhynu jednoho stromu nahradit tento stejnou odrůdou. Za pět let by mělo proběhnout ověření pravosti a certifikace odrůd pomology. To je nutné, abychom měli jistotu, že se skutečně jedná o uváděné odrůdy. Díky tomu se otevírá také možnost zahrnout tuto genofondovou plochu do Sítě pro zachování starých odrůd pomologického spolku Pomologenverein e.V.

Péče a rozvoj keřové struktury:

Péče o keře by se měla provádět každé tři roky, přičemž bychom všechny porosty měli každý rok kontrolovat. Před samotným řezem živých plotů a pásů keřů by mělo určitě proběhnout zaškolení odborníky, podobně jako u stromů.

Zatímco bobulovité keře jsou zpravidla pouze, je třeba u přírodě blízkých plotů (Benjes-ploty, živé ploty s planými dřevinami) snížit především bujně, dominantní druhy (např. trnka, hloh obecný, líska) „řezem na pařez“ („auf den Stock setzen“) ve prospěch slaběji rostoucích druhů (např. růží).

Sečení trávy mezi řadami lze provádět lištovou sekačkou nebo kosou. V obou případech by se měla použít technika opatřit ochrannými rámy, aby se nepoškodily dřeviny. Doporučuje se rozšíření keřového pásu tak, aby bylo místo planým ovocem zcela obklopeno.

Liniová výsadba keřů
Foto: Katrin Weiner, LaNU

Obhospodařování ovocných dřevin:

Ve většině případů bude nutné navázat kontakt s nějakou moštárnou či využívat služby mobilního lisu na ovoce. Výroba moštu je nejčastější variantou využití ovoce, protože jeho výroba je snadná a mošt mnohostranně využitelný. Vedle prodeje moštu je zde možnost jeho rozdělení jako deputát mezi členy iniciativy. Pokud zvažujete prodej produktů, je namístě zamyslet se i nad certifikací moštu jako bioproduktu, čímž lze při

Foto: Helena Friolová

stejně pracovní náročnosti docílit vyšších tržeb. Vedle výroby moštu lze uvažovat i o sušení ovoce nebo pěstitelském pálení, které je poslední dobou značně rozšířené.

Pokud je kvalita plodů dobrá a rozmanitost dostatečná, je možné uspořádat ochutnávku a prodávat ovoce také čerstvě.

V pásu ovocných keřů okolo sadu je rozmanitost druhů a odrůd až moc velká a pravděpodobně nestačí na výrobu moštu, vína či pálenky. Zde se nabízí možnost plody usušit nebo z nich vyrobit ovocné džemy.

Ekologická výchova, turistické využití

Plocha sadu se výborně hodí jako místo pro vzdělávání, důležitými prvky jsou při tom louka, ovocné stromy s různými odrůdami, keře a případně také pasoucí se zvířata.

Nabízejí se následující vzdělávací nabídky:

- kurzy řezu a šlechtění stromů,
- určování odrůd pro veřejnost,
- slavnosti ovoce,
- kurzy sečení kosou,
- jarní vycházky,
- projektové dny pro školy,
- přednášky s ochutnávku ovocných produktů,
- bylinkové kurzy,
- přednášky o včelách / hmyzu,
- zpracování ovoce, např. výroba domácího vína.

Tyto akce je vhodné cílit jak na vlastní členy iniciativy, tak na školní mládež a dospělé z regionu.

Protože je sad koncipován jako genofondová plocha, doporučuje se v tomto regionu spolupráce se Svazem péče o krajinu „Oberes Vogtland“. Tento spolek se již řadu let zabývá tématy extenzivních sadů a „starých“ odrůd. Každoroční výstavy ovoce v Riedelhofu v Eubabrunn mohou být doplněny o sortimenty z tohoto extenzivního sadu.

Vedle Svazu péče o krajinu by měla určitě probíhat také spolupráce s Pomologickým spolkem zemské skupiny Sasko (Pomologenverein Landesgruppe Sachsen). Krom potřeby certifikace odrůd v příštích letech lze společně organizovat i kurzy pomologického určování regionálních odrůd.

Tato plocha disponuje nejlepšími předpoklady pro využití jako „zelená učebna“. Školy i školky se mohou prostřednictvím různých nabídek v průběhu roku dozvídat cenné informace k nejrůznějším tématům, resp. realizovat vlastní akce v extenzivním sadu. Také se zde doporučuje spolupráce s centry ochrany přírody nebo jinými lektory EVVO v regionu.

Kromě přímého kontaktu s cílovými skupinami zde můžeme umístit také informační tabule pro turisty s informacemi o tématu ovoce. Ideální je také vytvoření vlastní internetové stránky a umístění informací na malé, cenově dostupné tabulky pomocí QR-kódů, čímž se také usnadní aktualizace těchto informací.

Pro realizaci různých opatření v oblasti vzdělávání doporučujeme vybudovat budovu s místnostmi, které podpoří vzdělávací činnosti.

Důležité je mimo jiné také propojení s dalšími místními aktéry v oblasti regionální turistiky. Dobrým příkladem může být labužnická stezka „Ovoce Vogtlandu“. Tato 5,5 km dlouhá naučná stezka propojuje místní manufakturu na výrobu bramboráků „Puffermanufaktur“ v Korbitzschwalde s extenzivním sadem a láká k vychutnávání místních produktů.

Foto: Birgit Fleischer

6. PRÁCE S VEŘEJNOSTÍ V RÁMCI CELÉHO PROJEKTU

6.1 ČESKO-NĚMECKÉ PROJEKTOVÉ DNY PRO MLÁDEŽ

Do projektu byli zapojeni žáci základních a středních škol v Libereckém a Ústeckém kraji společně se svými vrstevníky z partnerských škol na saské straně. Z deseti projektových dní byla polovina realizována na české straně a polovina na německé. Zapojily se školy z Rumburku, Hrádku nad Nisou, Krásné Lípy, Cvikova, Chřibské, Ostritz, Seifhennersdorfu, Ebersbachu a Niesky.

Foto: Helena Friolová

Žáci a studenti poznávali různé nekomerční odrůdy ovoce, porovnávali jejich chuť, vůni, všímali si typických pomologických znaků, pomáhali při sběru pro určování odrůd a prakticky si vyzkoušeli různé formy zpracování, jako např. moštování, přípravu na sušení, smažení v těstíčku atp. Mimo sezónu pak byly projektové dny zaměřeny na péči o ovocné stromy, jako je roubování nebo řez stromů, na zkoumání extenzivních sadů jako biotopu pro pestrou škálu rostlin, hub a živočichů a žáci si vyzkoušeli také práci se stromovým tomografem.

Spolupráce se školami byla moc milá a příjemně nás překvapilo, co všechno byli žáci schopni zvládnout, od prezentací v jazyce sousedů po praktické činnosti, jako např. roubování.

Příkladem dobré praxe může být spolupráce, která vznikla při projektových dnech mezi školou a vedením města Krásná Lípa. Starý neudržovaný sad na pozemku města, kterému hrozilo rozprodání na stavební účely, byl díky zájmu a aktivnímu zapojení ze strany místní základní školy zachován. Nyní je školou využíván jako pracovní pozemek, kam se žáci chodí učit pečovat o stromy, pozemek udržují a sklízí plody. Sad slouží mimo jiné i firmě ze sousedního Rumburku na výrobu originálních řemeslných cidrů, které jsou distribuovány po Čechách i v Německu.

6.2 ODBORNÉ SEMINÁŘE

Na přeshraničních seminářích, které se konaly na různých místech v příhraničí, mohli účastníci načerpat teoretické znalosti týkající se řezu, roubování ovocných stromů a určování ovocných odrůd a samozřejmě si tyto činnosti i prakticky vyzkoušet. Semináře byly zaměřené jak na širokou laickou veřejnost, tak na odborníky pro jejich další vzdělávání a získávání nových nadšenců pro zachování starých ovocných odrůd.

Foto: Helena Friolová

6.3 AKCE PRO LAICKOU I ODBORNOU VEŘEJNOST

Náplň těchto akcí byla velmi pestrá. Pro širokou veřejnost se konaly jak výstavy ovoce, ochutnávky čerstvého ovoce i všemožných ovocných produktů od marmelád po vína a pálenky, pomologické určování donesených plodů, společné výsadby stromů s výkladem, tak i různé tematické dílničky a aktivity pro děti. Největšími akcemi tohoto druhu byly každoroční Slavnosti ovoce v St. Marienthal, které navštívily tisíce účastníků. Na české straně se akce konaly v menším měřítku především přímo v nově založených extenzivních sadech.

Odborné akce byly zaměřené na přeshraniční výměnu zkušeností a příkladů dobré praxe mezi českými a saskými pomology, jednotlivci angažovanými v různých spolcích a institucích ochrany přírody a krajiny i zpracovatele a výrobce ovocných produktů. K tomu sloužily např. každoroční Středoevropské pomologické dny v Bad Muskau a další setkání a vícedenní konference převážně konané v IBZ St. Marienthal. Kromě zvyšování odbornosti pomologů se řešila také např. témata využití plodů starých ovocných odrůd pro zisk a možnosti další spolupráce na záchraně starých odrůd.

Foto: Helena Friolová

6.4 ZÍSKÁVÁNÍ NOVÝCH PARTNERŮ PRO PŘESHRAŇIČNÍ ZACHOVÁNÍ OVOCNÝCH ODRŮD

Díky informování veřejnosti během projektových akcí, na internetových stránkách partnerů, pomocí letáků, plakátů, výzvami v lokálních rozhlasích a také přímým oslovením vybraných skupin či jednotlivců se podařilo oslovit široký okruh osob a institucí a získat je pro účast na projektu. Zapojeni byli např. tyto partneři:

- Apfelscheune Cannewitz (Jablečná stodola Cannewitz),
- Pomologen Verein e.V., Landesverband Sachsen (Pomologický spolek, Zemský svaz Sasko),
- Grüne Liga Bautzen (Zelená liga Budyšín),
- Bund, Ortsgruppe Görlitz (Svaz, místní skupina Zhořelec),
- Český svaz ochránců přírody,
- ekovýchovné organizace,
- Správy CHKO (Lužické hory, KRNP, Český ráj, Železné hory),
- školy v česko-saském příhraničí,
- regionální pěstitelé a zpracovatelé ovoce (např. BBCidre, Stvolenská moštárna, Sušárna ovoce v Ráji, Dobroty od tetičky)
- pomologové (O. Dovala, Z. Buzek, Z. Koberová, K. Schwartz, Dr. Frenzel),
- vlastníci extenzivních lučních sadů.

Děkujeme za spolupráci nejen všem těmto aktérům, ale i dalším nejmenovaným organizacím a nadšencům, kteří podporují rozšiřování ploch extenzivních sadů, pečují o staré stromy jako takové a kteří jsou základem fungující sítě pro zachování starých ovocných odrůd do budoucna.

Obyvatelé sadů vytvoření dětmi z MŠ Olešnice u Turnova
Foto: Helena Friolová

7. POUŽITÁ LITERATURA

Boček, S., 2007: Staré a krajové odrůdy, jejich význam a využití v současnosti. Ovocné dřeviny v krajině. Pilotní vzdělávací program Hostětín 2007/8 - sborník přednášek a seminárních prací, str. 7-19.

Boček, S. a kol., 2016: Standard péče o přírodu a krajinu C02 003:2016 Funkční výsadby ovocných dřevin v zemědělské krajině. AOPK a MENDELU. 39 s.

Diel, A.F.A., a.a.O., Zweites Heft: Aepfel (1800), S. 80-86. Illustriertes Handbuch der Obstkunde, Band 1 Äpfel, Stuttgart 1859, S. 303f.

Halíř, J., 2007: Staré odrůdy jabloní a hrušní Liberecka. Ekoporadna Orsej, 21 s.

Kloutvor, J., Harčariková, L. 2015: Poklady starých zahrad. Správa Krkonošského národního parku, 31s, ISBN:978-80-87706-68-8

Schlitt, M., Sachsens historische Obstsorten, Geschichte – Sortenbeschreibungen – Erhalt , Ostritz 2019, 144 stran, Nakladatelství Gunter Oettel

Součková, H., 2010: Výstup 004 Aktivita 05/10 Nákladovost spojená s výsadbou starých a krajových odrůd ovocných dřevin v podmínkách severních Čech. Metodika, 35 s.

Storti, Alberto und andere, Molekulargenetische Analyse des „Maschanzker/Borsdorfer-Sortenkomplexes, in: Erwerbs-Obstbau (2013), Bd.55, Heft 3-4, S. 99-107.

Tetera, V. a kol., 2006: Ovoce Bílých Karpat. ČSOP Veselí nad Moravou: ZO ČSOP Veselí nad Moravou, 310 s., ISBN 80-903444-5-3

BEITRAG ZUM
**ERHALT DER ALTEN
OBSTSORTEN**
IM SÄCHSISCH-TSCHECHISCHEN GRENZRAUM

INHALTSVERZEICHNIS

Tschechischer Teil der Publikation	3
1. Einführung	43
2. Erhalt alter Obstsorten in Tschechien	44
2.1 Aus der Geschichte	44
2.2 Kartierung von Sorten	46
2.3 Anlage von Obstsortenwiesen - Cvikov und Vyskeř	50
3. Erhalt alter Obstsorten in Sachsen	55
3.1 Analyse zu den sächsischen Obstsorten	55
3.2 Sortensuche im Projektgebiet	55
3.3 Anlage von Obstsortenwiesen	56
3.3.1. Sortenwiesen des Internationalen Begegnungszentrums St. Marienthal	56
3.3.2. Sortenwiesen der Sächsischen Landesstiftung Natur und Umwelt	59
4. Dokumentation der Obstsorten – Aufbau einer Datenbank	62
5. Pflege- und Flächenentwicklungskonzept für die Sortenwiesen	65
5.1 Streuobstwiesen Cvikov und Vyskeř	65
5.2 Sortenwiesen der Oberlausitz Stiftung	67
Aufbau eines „Pomarium Saxonicum“	67
Das „Ostritzer Modell“ zum Obstsortenerhalt	69
5.3 Sortenwiesen der Sächsischen Landesstiftung Natur und Umwelt	70
Streuobstwiese Freital-Weiřig	70
Streuobstwiese Kloschwitz	71
6. Öffentlichkeitsarbeit im Rahmen des Projektes	77
6.1 Deutsch-tschechische Projekttagge für Jugendliche	77
6.2 Fachseminare	78
6.3 Veranstaltungen für Fachleute und die breite Öffentlichkeit	79
6.4 Gewinnung neuer Partner für den grenzüberschreitenden Erhalt von Obstsorten	80
7. Literatur - Quellenangaben	81
Anlage 1 - Pomarium Saxonicum	82

1. EINFÜHRUNG

Alte Obstsorten, die wir einerseits in Streuobstwiesen, Gärten und Alleen finden können, andererseits auch in der freien Natur, sind seit vielen Jahrhunderten zu einem festen Bestandteil unserer Landschaft geworden. In vielen Gebieten verschwanden Tausende von Obstbäumen aus der Landschaft. Viele alte Sorten wurden während der Jahre durch neue veredelte kommerzielle Sorten ersetzt, die aber oft genetisch miteinander eng verwandt sind. Dadurch kam es zu einer bedeutenden Schrumpfung der genetischen Vielfalt und Verengung des Angebotes der Obstsorten sowie auch zur Bedrohung der Biodiversität.

Zum Glück wendet sich der Trend. Aktuell können wir an vielen Stellen Bemühungen beobachten, großgewachsene alte Bäume in der Landschaft zu pflegen und alte Sorten erneut zu pflanzen.

Das grenzüberschreitende Kooperationsprojekt setzte sich zum Ziel, zum Erhalt von alten sächsischen und tschechischen Sorten und dadurch auch zum Erhalt des natürlichen Gleichgewichts und der biologischen Vielfalt beizutragen. Es wurden viele Kartierungen, Pflanzungen und Pflegemaßnahmen in Streuobstwiesen durchgeführt. Ein Teil des Projektes bestand auch in der Popularisierung von alten Obstsorten und im Wissensaustausch, wie alte Bäume zu pflegen, die Früchte zu verarbeiten und zu nutzen sind. Die Vernetzung von Akteuren der breiten und der fachlichen Öffentlichkeit führte zur Entstehung eines grenzüberschreitenden Netzwerkes und dadurch auch zur Förderung des Anbaus von alten Obstsorten in der Zukunft.

2. ERHALT ALTER OBSTSORTEN IN TSCHECHIEN

2.1 AUS DER GESCHICHTE

Aus der Geschichte wissen wir, dass die stärkste Blütezeit des Obstanbaus in den böhmischen Ländern im 16. Jahrhundert herrschte, vor dem Dreißigjährigen Krieg und in der Zeit der Aufklärung. Jahrhundertlang gab es auch eine rege internationale Zusammenarbeit beim Austausch und der Verbreitung von Obstsorten (Reißern), und das nicht nur im Rahmen von europäischen Nachbarn, sondern auch zwischen Kontinenten. Die häufigsten Sorten im Gebiet waren Sorten aus Deutschland, Tschechien, Belgien, Frankreich, Russland, den USA und Kanada.

Die historische Entwicklung wurde von zwei sehr unangenehmen Ereignissen beeinflusst. Im Jahre 1929 beschädigte starker Frost 25 Millionen Bäume in der gesamten Tschechischen Republik. Das zweite war die Liquidierung von Alleien und alten Beständen allgemein nach 1945.

Was die angebauten Sorten im Norden Tschechiens betrifft, haben wir nur flüchtige Angaben zu den geläufigsten Sorten, zu Apfelbäumen und Birnenbäumen, gefunden. Heutzutage gibt es keine Literatur, die den Obstanbau im Norden Tschechiens zusammenfassen würde. Deshalb war es notwendig, literarische Quellen, die sich mit der Beschreibung einzelner auf dem Gebiet der heutigen Tschechischen Republik angebaute Sorten befassen, zu suchen, um dabei Erwähnungen über den Anbau im Norden Tschechiens zu verfolgen.

Von Apfelbäumen werden in der gegebenen Region mehrere Sorten beschrieben. Oft erwähnt werden die Sorten Meissner, Roter (Böhmischer) Jungfernapfel, „Koženáč“ („Lederapfel“) und „Sladáč“ (Süßer Apfel). Oft wurde die Sorte Koženáč aufgrund der geringen ökologischen Ansprüche und der späten Konsumreife gepflanzt – bei guter Lagerung waren diese oft bis in das Frühjahr haltbar. Wegen des schlechteren Geschmacks wurden sie nach und nach durch schmackhaftere Sorten ersetzt, vor allem durch „Spartan“ und „Champion“. Der Rote Jungfernapfel hielt sich in größerem Umfang. Von weiteren Sorten baute man Himbeerapfel von Holovously (aber auch andere Himbeeräpfel – resistent gegen die meisten Krankheiten, häufig im Norden Tschechiens), Mutterapfel, Weißer Winterglockenapfel und selbstverständlich auch die Sudetenrenette (ein ausgezeichnete Apfel, auch als Befruchter, deshalb sehr oft im Norden Tschechiens gepflanzt) an. Außerhalb von Streuobstwiesen, oft in Alleien, war der „Große Bohnapfel“ zu finden.

Bei den Birnen waren am häufigsten „Liegel´s Butterbirne“ und „Luise“ vertreten. In einigen Quellen wird auch „Solaner“ erwähnt. Alle diese Sorten sind für höhere Lagen und die Gebirgsgebiete im Norden Tschechiens geeignet.

Von den Pflaumen findet man neben der „Hauspflaume“ („Hauszwetsche“), „Augustinka“, „Durancia“, „Mirabelle de Nancy“ („Doppelte Mirabelle“) und „Wangenheims Frühzwetsche“. In der Literatur werden auch Kirschbaumgärten erwähnt. In solchen seien die Sorten „Karešova“, „Früheste der Mark“, „Hedelfingener Riesenkirsche“ und „Große Prinzessinkirsche“ vertreten. Kirschen wurden häufiger auf qualitativ hochwertigeren Böden angebaut. Bei Nussbäumen gelang es uns fast überhaupt nicht, historische Sorten aufzufinden. Die Literatur schweigt praktisch darüber.

Neben der Analyse von literarischen Quellen haben wir mit vielen Pomologen und lokalen Obstbauern gesprochen, deren Erinnerungen bisher in der Regel nie niedergeschrieben wurden. Durch die Zusammenfügung dieser Hauptquellen mit der traditionellen Erkundung entstand eine Liste von alten Sorten, die in den entsprechenden Gebieten am häufigsten vorkamen und in vielen Fällen sogar bis heute vorkommen. Deren Übersicht zeigt folgende Tabelle.

Apfelbäume	Priolov Delicious, Boikenapfel, Boskoop, Geheimrat Breuhahn, Cox's Orangenrenette, Croncels, Danziger Kantapfel, Gravesteiner, Hájek's gelbe Muskat-Renette, Schöner von Herrnhut, Rote Sternrenette, Geflammtter Kardinal, Ruhm von Kirschwälder, Lord Lambourne, Oberländer Himbeerapfel, Mutterapfel, Geheimrat Dr. Oldenburg, Ontarioapfel, Rotter Jungferapfel, Goldparmäne, Prinzenapfel, Bohnapfel, Sudetenrenette, Kaiser Wilhelm, Glockenapfel
Birnbäume	Böhmische Ananasbirne, Boscs Flaschenbirne, Clapps Liebling, Köstliche von Charneu, Gellerts Butterbirne, Conference, Liegels Butterbirne, Le Lectier, Forellenbirne, Solaner, Gute Graue
Kirsche und Sauerkirsche	Hedelfinger Riesenkirsche, Karešova, Königliche Amarelle (Sauerkirsche)
Pflaumen	Augustinka, Durancia, Mirabelle de Nancy, Wangenheimer Frühzwetschge

Die auf diese Art und Weise gewonnenen Informationen reichen leider nicht aus. Zur Gewinnung detaillierterer Informationen darüber, welche Sorten im Norden Tschechiens historisch gepflanzt wurden und welche wir somit weiter anbauen und in dieser Region auch bewerben könnten, musste also eine Kartierung durchgeführt werden.

2.2 KARTIERUNG VON SORTEN

Die Suche und Kartierung von Obstsorten im Rahmen unseres Projektes erfolgte in den Jahren 2017-2018 auf der tschechischen Seite überwiegend im Gebiet der Regionen Liberecký kraj und Ústecký kraj. Am Wichtigsten war die Umsetzung der Analyse mit Fokussierung auf die Katastergebiete von Vyskeř und Cvikov. Die betrachteten Arten waren: Kirsche, Sauerkirsche, Apfel, Birne, Nussbaum und Pflaumen. In die Kartierung wurden sowohl Bäume in freier Landschaft als auch Bäume auf privaten Grundstücken einbezogen. Unsere Bemühung bestand darin, Bäume zu finden, die wahrscheinlich alte Sorten und nicht neue kommerzielle Sorten sein können.

Die gesammelten Früchte wurden neben Konsultationen mit Pomologen im Rahmen von Bestimmungsseminaren der ČSOP und beim Obstfest in St. Marienthal (Deutschland) im Oktober 2017 und 2018 bestimmt. Für die Bestimmung einer Sorte mussten mindestens zwei Pomologen übereinkommen.

Je nach Bedeutung wurden die Sorten nach Obstarten in 5 Kategorien im Rahmen der sog. Rettungssortimente der Obstgehölze unterteilt (nach den tschechischen Standards der Natur- u. Landschaftspflege SPPK C02 003:2016 Funktionale Pflanzungen von Obstgehölzen in der Agrarlandschaft): **prioritär, lokal, spezialisiert, akzeptabel und forschungsbezogen**.

Insgesamt wurden 300 Bäume ausgewertet, davon 131 Apfelbäume, 115 Kirschbäume, 24 Pflaumen, 15 Nussbäume, 11 Birnbäume und 4 Sauerkirschen. 64 einzelne Bäume konnten nicht bestimmt werden oder es handelte sich um Sämlinge, lokale Sorten, nicht tragende Torsos oder eventuell um neue kommerzielle Sorten.

Apfelbäume

In der Analyse werden 131 Apfelbäume betrachtet, dies war also das häufigste Taxon, insgesamt 44% aller betrachteten Bäume. Untersucht wurden überwiegend sehr alte Bäume, bei denen es größere Chancen gibt, dass es sich um eine alte Sorte handelt. In den meisten Fällen waren es nicht gepflegte Bäume, deren Perspektive von deren Lebensdauer abhängt und im Falle von privaten Gärten auch von dem Willen des Hausbesitzers. Vor allem für den Bedarf von Privatpersonen wurden noch Empfehlungen für den weiteren Anbau gegeben, hauptsächlich konservierenden Charakters – Schnitt von trockenen Ästen, Sicherheitsschnitt etc.

Foto: Vladimír Janeček

Der wichtigste Teil der Analyse war selbstverständlich die Identifizierung der Sorten an sich. Von 107 Einzelbäumen, die wir bestimmen konnten, wurden die nachfolgenden 58 Apfelsorten bestimmt (in alphabetischer Reihenfolge):

Tschechischer Name	Deutscher Name	Tschechischer Name	Deutscher Name
Albrechtovo	Princ Albrecht	Jonathan	Jonathan
Ametyst	Ametyst	Kalvil bílý zimní	Weißer Winterkalvil
Astrachán červený	Roter Astrachan	Kalvil sněžný	Schneekalvil
Aurora	Morgenröte	Kožená reneta zimní	Graue französische Renette
Banánové zimní	Priolov Delicious	Krasokvět červený	Roter Bellefleur
Bláhova oranžová reneta	Bláhas Orangenrenette	Krátkostopka královská	Königlicher Kurzstiel
Blenheimská reneta	Goldrenette aus Blenheim	Laxton's superb	Laxton's superb
Boikovo	Boikenapfel	Lebelovo	Jacob Lebel
Boskoopské	Boskoop	lidové Trenčr	–
Breuhahnovo	Geheimrat Breuhahn	Macintosh	Macintosh
Burchardova reneta	Burchards Renette	Malinové holovouské	Himbeerapfel von Holovously
Citrónové zimní	Winter Citronenapfel	Malinové hornokrajské	Oberländer Himbeerapfel
Coxova reneta	Cox's Orangenrenette	Matčino	Mutterapfel
Croncelské	Croncels	Nordhausenské	Schöne aus Nordhausen
Čistecké lahůdkové	Princesse Louise du Canada	Ontario	Ontarioapfel
Gascoyneho šarlatové	Gascoynes Scharlachroter	Panenské české	Rotter Jungferapfel
Gdánský hranáč	Danziger Kantapfel	Parména zlatá	Goldparmäne
Golden Delicious	Golden Delicious	Richardovo zlatožluté	Gelber Richard
Granát třiblický	–	Rubín	Rubin
Hamersteinovo	Minister von Hammerstein	Římské	Morgenduft
Harbertova reneta	Harberts Renette	Skleněné	Weisser Klarapfel
Hawthorndenské	Apfel von Hawthornden	Spartan	Spartan
Herrnhutské	Schöner von Herrnhut	Spencer	Spencer
Horneburger	Horneburger	Starkrimson	Starkrimson
Pfannkuchen	Pfannkuchen	Strýmka	Bohnapfel
Hvězdnatá reneta	Rote Sternrenette	Studničné	–
Idared	Idared	Sudetská reneta	Sudetenrenette
James Grieve	James Grieve	Šampion	Shampion
		Vilémovo	Kaiser Wilhelm
		Zapovězené	–
		Zvonkové bílé	Glockenapfel

Birnen

Birnen waren viel weniger vertreten, hauptsächlich wegen Birnengitterrost, der die Bestände dezimiert hatte, und wegen der allgemein kleineren Verbreitung in der Natur. Konkret konnten 11 Birnbäume gefunden werden (3,6% von allen Einzelbäumen) in nachfolgenden drei Sorten.

Tschechischer Name	Deutscher Name
Boscova lahvice	Boscs Flaschenbirne
Hardyho máslovka	Gellerts Butterbirne
Charneuská	Köstliche von Charneu

Foto: Vladimír Janeček

Kirschen und Sauerkirschen

Es wurden 119 Einzelbäume erfasst, dies sind 40% von allen Bäumen und es handelte sich um das zweithäufigste Taxon auf der tschechischen Seite. In den meisten Fällen handelte es sich um alte und nicht gepflegte Bäume mit zurückgehender Krone, kein Baum stand im Konflikt mit der Infrastruktur und deshalb können die Bäume nur durch ihre eigene Physiologie oder durch den Eigentümer begrenzt werden. Bestimmt werden konnten 91 Einzelbäume, davon 4 Sauerkirschen, alle der gleichen Sorte Morela (Große lange Lotkirsche). Es wurden nachfolgende Sorten gefunden und weiter eine nicht bestimmte Knorpelkirsche und dunkle Knorpelkirsche. 28 Einzelbäume wurden keinem Sortiment zugeordnet – es handelte sich um Sämlinge, Torsos, kommerzielle und nicht bestimmte Sorten.

Tschechischer Name	Deutscher Name
Annonayská	Guigne d'Annonay
Grollova	Grolls Schwarze
Hedelfingenská	Hedelfinger Riesenkirsche
Karešova	
Kaštánka	Early Rivers
Kordia	Kordia
Napoleonova	Napoleonskirsche, Große Prinzessinkirsche
Morela	Schattenmorelle

Foto: Vladimír Janeček

Pflaumen

Es wurden Pflaumen 24 erfasst (8% von der Gesamtanzahl der Bäume). Die niedrige Anzahl der erfassten Einzelbäume wurde wahrscheinlich durch die Scharka-Krankheit in der Vergangenheit verursacht. Alle Pflaumenbäume wurden als nicht gepflegt eingestuft, aber bei keinem der Bäume drohte ein Konflikt und dadurch ein unmittelbares Risiko des Wegrodens. Es wurden die folgenden 5 Pflaumensorten gefunden:

Tschechischer Name	Deutscher Name
Althanova renklóda	Althanns Reneklude
Bosenská	Bosnische Zwetschke
Domáci švestka (skup.)	Hauspflaume
Nancyská mirabelka	Mirabelle de Nancy
Oullinská	Oullins

Foto: Vladimír Janeček

Nussbäume

In der Analyse sind auch 15 Nussbäume miterfasst (5% von der Gesamtanzahl der Bäume), alle aus privaten Gärten. Immer handelte es sich um große nicht gepflegte Bäume, die aber in keinem Konflikt standen und bei denen deshalb keine unmittelbare Gefahr der Beseitigung droht. Bei den Nussbäumen wurden folgende drei Sorten bestimmt:

Tschechischer Name	Deutscher Name
Apollo	Apollo
Saturn	Saturn
Seifersdorfský	Seifersdorfer Runde

Foto: Vladimír Janeček

Analyse brachte keine überraschenden Ergebnisse, wie zum Beispiel eine Entdeckung einer sehr alten, als verschollen geltenden Sorte oder einer sehr guten lokalen Sorte, die es zu retten und vermehren gelten würde. Nichtsdestotrotz war es anhand der Analyse möglich, Empfehlungen für die Pflanzungen in den Streuobstwiesen in Cvikov und in Vyskeř zu formulieren.

2.3 ANLAGE VON OBSTSORTENWIESEN - CVIKOV UND VYSKEŘ

Bei der Auswahl der Sorten für die Pflanzungen haben wir die Empfehlungen der Analysen bezüglich der Eingliederung der Sorten in die Rettungssortimente verfolgt. Berücksichtigt wurden auch die lokalen Gegebenheiten in beiden Gebieten sowie die Wünsche der Grundstückseigentümer.

Insgesamt wurden auf den Flächen der Stadt Cvikov und der Gemeinde Vyskeř 100 hochstämmige Obstbäume gepflanzt, davon 59 auf dem größeren Grundstück in Vyskeř und 41 in Cvikov im Tal Martinovo údolí. Was die Vielfalt betrifft, von der gesamten Sortenzahl von 37 Sorten sind es 24 Apfelbaumsorten, 6 Birnenbaumsorten, 3 Pflaumensorten, 2 Kirscharten und je eine Sauerkirsche und ein Nussbaum. Dabei wurde jede Sorte wenn möglich in beiden Streuobstwiesen gepflanzt, um die Chance des Erhalts zu steigern. Die Sorten, die nur in einer der Streuobstwiesen vorkommen, sind dafür auch in den Streuobstwiesen/Sortenwiesen der Projektpartner auf der sächsischen Seite zu finden, wo die Sammlungen der Obstsorten umfangreicher sind. Der Abstand im Verband der Obstbäume beträgt 8 bis 12 m in Abhängigkeit von der Art und Sorte.

Streuobstwiese in Cvikov – Tal Martinovo údolí
Foto: Helena Friolová

Pflanzungen im ehem. Kirchgarten in Vyskeř
Foto: Vlastimil Kocourek

Die Pflanzung wurde im Jahr 2018 teilweise auch unter Beteiligung der Öffentlichkeit umgesetzt. Ein externer Dienstleister hat die Pflanzung, die Veredelung auf Unterlagen, den Baumschnitt an jungen Bäumen und weitere fachliche Anpflanzungspflege gewährleistet. Die finale Auflistung der Sorten, die hier gepflanzt wurden, können Sie den Informationstafeln an den beiden Streuobstwiesen sowie der nachfolgenden Tabelle entnehmen.

Äpfel

Sorte	Deutscher Name	Kategorie	Rettungs-sortiment	Vyskeř Stück	Cvikov Stück	Gesamt Stück
BOSKOOPSKÉ	Boskoop	Winteräpfel	akzeptabel	2	3	5
BOSKOOPSKÉ ČERVENÉ	Roter Boskoop	Winteräpfel	akzeptabel	1	1	2
CRONCELSKÉ	Croncels	Sommeräpfel	spezialisiert	2	1	3
ČISTECKÉ LAHŮDKOVÉ	Princesse Louise du Canada	Winteräpfel	akzeptabel	2	1	3
GDÁNSKÝ HRANÁČ	Danziger Kantapfel	Herbstäpfel	prioritär	2	1	3
GRÁVŠTÝNSKÉ	Gravesteiner	Herbstäpfel	prioritär	1	1	2
GRÁVŠTÝNSKÉ ČERVENÉ	Roter Gravesteiner	Sommeräpfel	spezialisiert	2	1	3
HÁJKOVA MUŠKÁTOVÁ RENETA	Hájek's gelbe Muskat-Renette	Herbstäpfel	prioritär	2	2	4
HVĚZDNATÁ RENETA	Rote Sternrenette	Winteräpfel	spezialisiert	1	0	1
JAMES GRIEVE	James Grieve	Sommeräpfel	akzeptabel	2	0	2
KARDINÁL ŽIHANÝ	Geflammerter Kardinal	Winteräpfel	prioritär	1	1	2
MALINOVÉ HOLOVOUSKÉ	Himbeerapfel von Holovousy	Herbstäpfel	prioritär	2	0	2
MALINOVÉ HORNOKRAJSKÉ	Oberländer Himbeerapfel	Winteräpfel	spezialisiert	2	2	4
ONTARIO	Ontarioapfel	Winteräpfel	akzeptabel	2	0	1
PANENSKÉ ČESKÉ	Rotter Jungferapfel	Winteräpfel	prioritär	1	1	3
PARMENA ZLATÁ	Goldparmäne	Winteräpfel	prioritär	3	2	5
ŘEHTÁČ SOUDKOVITÝ	Prinzenapfel	Herbstäpfel	prioritär	2	1	3
SMIŘICKÉ VZÁCNÉ	–	Winteräpfel	spezialisiert	2	0	2
STRÝMKA	Bohnapfel	Winteräpfel	spezialisiert	2	2	4
STUDNIČNÉ	–	Herbstäpfel	prioritär	2	1	3

Sorte	Deutscher Name	Kategorie	Rettungs-sortiment	Vyskeř Stück	Cvikov Stück	Gesamt Stück
SUDETSKÁ RENETA	Sudetenrenette	Winteräpfel	prioritär	2	2	4
VILÉMOVO	Kaiser Wilhelm	Herbstäpfel	spezialisiert	1	2	3
ZUCCALMAGLIOVA RENETA	Zuccalmaglios Renette	Herbstäpfel	forschungsbezogen	2	0	2
ZVONKOVÉ	Glockenapfel	Winteräpfel	forschungsbezogen	2	0	2
Äpfelbäume gesamt				43	25	68

Birne

Sorte	Deutscher Name	Kategorie	Rettungs-sortiment	Vyskeř Stück	Cvikov Stück	Gesamt Stück
CHARNEUSKÁ	Köstliche von Charneu	Herbstäpfel	spezialisiert	2	2	4
PAŘÍŽANKA	Graefin von Paris	Winteräpfel	akzeptabel	2	1	3
SOLANKA	Solaner	Sommeräpfel	prioritär	2	2	4
BOSCOVA LAHVICE	Boscs Flaschenbirne	Herbstäpfel	akzeptabel	2	1	3
HARDYHO MÁŠLOVKA	Gellerts Butterbirne	Herbstäpfel	spezialisiert	1	2	3
KOPOREČKA	Liegels Butterbirne	Winteräpfel	prioritär	0	1	1
Birnenbäume gesamt				9	9	18

Kirsche und Sauerkirsche

Sorte	Deutscher Name	Kategorie	Rettungs-sortiment	Vyskeř Stück	Cvikov Stück	Gesamt Stück
KAREŠOVA	–	früh	prioritär	1	1	2
HEDELFINGENSKÁ	Hedelfinger Riesenkirsche	spät	akzeptabel	2	0	2
AMARELKA KRÁLOVSKÁ	Königliche Amarelle	mittel	prioritär	1	1	2
Kirs. und Sauerk. gesamt				4	2	6

Pflaumen

Sorte	Deutscher Name	Kategorie	Rettungs-sortiment	Vyskeř Stück	Cvikov Stück	Gesamt Stück
ŠVESTKA DOMÁČÍ	Hauspflaume	spät	prioritär	1	2	3
CHRUDIMSKÁ	–	früh	prioritär	1	1	2
MIRABELKA NANCYSKÁ	Mirabelle de Nancy	früh	spezialisiert	0	1	1
Pflaumen gesamt				2	4	6

Nussbäume

Sorte	Deutscher Name	Kategorie	Rettungs-sortiment	Vyskeř Stück	Cvikov Stück	Gesamt Stück
SEIFERSDORFSKÝ	Seifersdorfer Runde	–	spezialisiert	1	1	2
Nussbäume gesamt				1	1	2

3. ERHALT ALTER OBSTSORTEN IN SACHSEN

3.1 ANALYSE ZU DEN SÄCHSISCHEN OBSTSORTEN

Der Kooperationspartner Internationales Begegnungszentrum St. Marienthal (IBZ) hat von der Oberlausitz-Stiftung eine Analyse zu den alten sächsischen Obstsorten anfertigen lassen.

In dieser Analyse wurden folgende Fragen beantwortet: Welche Obstsorten gab es früher in Sachsen? Welche dieser Sorten stammen ursprünglich aus Sachsen? Welche dieser Sorten sind heute noch erhalten? Und welche dieser Sorten sind erhaltenswert? Dabei wurden ausschließlich die Obstsorten Äpfel, Birnen, Pflaumen und Kirschen beachtet.

Zur Beantwortung der genannten vier Fragen wurden zunächst einmal die historischen Obstsortenverzeichnisse aus Sachsen herangezogen. In einem zweiten Schritt wurden historische Baumschulkataloge aus Sachsen am Beispiel der Oberlausitz ausgewertet. Anschließend wurde aufgrund der in den beiden ersten Schritten gewonnenen Erkenntnisse eine Zusammenstellung derjenigen Obstsorten vorgenommen, die traditionell in Sachsen angebaut wurden. In einem vierten Schritt wurden verschollene, historische Obstsorten aus Sachsen aufgeführt. In einem fünften Schritt wurden Obstsorten, die aus Sachsen kommen und heute noch vorhanden sind, vorgestellt und beschrieben. Abschließend wurde die Frage beantwortet, welche der traditionellen sächsischen Obstsorten bzw. der Obstsorten aus Sachsen erhaltenswert sind, um sie in Sammlungen zu erhalten.

In diesem Zusammenhang wurde als Übersicht ein „**Pomarium Saxonicum**“ erstellt (siehe Anlage 1).

3.2 SORTENSUCHE IM PROJEKTGEBIET

Bei der Suche nach verschollenen Obstsorten wurden mehrere verschiedene Maßnahmen durchgeführt:

- Sortensuche bei den deutsch-tschechischen Projekttagen
- Überprüfung von tausenden von Früchten bei den drei Obstfesten in St. Marienthal
- Sortensuche durch das Projektpersonal

Die Früchte für die Sortenbestimmungen wurden in der Euroregion Neiße auf tschechischem und sächsischem Gebiet gesammelt und von Mitgliedern des Pomologen-Vereins bestimmt

Es wurden mehrere tausend Früchte analysiert. Dabei wurden mehrere als verschollen geltende Obstsorten wiedergefunden:

- Gestreifter böhmischer Borsdorfer
- Biondecks Frühzwetsche
- Große Zuckerzwetsche
- Schwesterbirne
- Frühe Reneklode
- Jerusalemspflaume

3.3 ANLAGE VON OBSTSORTENWIESEN

3.3.1. Sortenwiesen des Internationalen Begegnungszentrums St. Marienthal

Im Rahmen des Projektes wurden mehrere Obstsortenwiesen angelegt bzw. ergänzt.

Streuobstwiese Ostritz-Bergfrieden

Diese alte Kirschwiese des Klosters St. Marienthal (15.900 m²) wurde ergänzt um ca. 100 historische Apfel-, Birnen- und Pflaumensorten.

Foto: Archiv IBZ

Streuobstwiese der Oberlausitz-Stiftung

Auf einer Fläche von 2,5 ha werden Obstbäume mit verschiedenen Sorten (Äpfel, Birnen, Kirschen, Pflaumen, Quitten, Walnüsse etc.) dauerhaft erhalten.

Foto: Archiv IBZ

Streuobstwiese Ostritz-Nord

Auf dieser neu angelegten Streuobstwiese wurden Apfel-, Birnen-, Pflaumen- und Kirschbäume angepflanzt mit historischen Obstsorten.

Foto: Archiv IBZ

Ostritz-Neißeinsel

Auf der Neißeinsel, direkt an der ehemaligen Apelt-Mühle in Leuba am Neiße-Radweg, befindet sich eine ca. 60-70 Jahre alte, ca. 2,5 ha große Streuobstwiese. Darauf befinden sich ca. 60 alte Kirsch-, Apfel- und Birnbäume. Diese wurden ergänzt durch historische Apfel- und Birnensorten.

Foto: Archiv IBZ

Die genaue Anzahl der Bäume an den einzelnen Standorten mit Sortennamen finden Sie auf der Website: obstsorten.ibz-marienthal.de unter der Registerkarte Obstdatenbank oder unter den beigefügten QR-Codes.

Apfelsorten

Birnensorten

Kirschsorten

Pflaumensorten

3.3.2. Sortenwiesen der Sächsischen Landesstiftung Natur und Umwelt

Streuobstwiese Freital-Weißeig

Im Mai 2010 erwarb der Naturschutzfonds der Sächsischen Landesstiftung Natur und Umwelt von der BVVG (Boderverwertungs- und -verwaltungs GmbH) auf Empfehlung der unteren Naturschutzbehörde Landkreis Sächsische Schweiz-Osterzgebirge die Streuobstwiese am Weißiger Wald. Sie bildet eine Pufferzone zu dem bebauten Bereich des Freitaler Ortsteiles. Im November des gleichen Jahres geht das gesamte Flurstück 238 einschließlich eines Grünlandanteils ohne Bäume mit einer Größe von 2,7 Hektar in das Eigentum des Naturschutzfonds der LaNU über. Die Streuobstwiese fällt unter den Biotopschutz gemäß § 21 Sächsisches Naturschutzgesetz.

Auf der verwilderten Streuobstwiese befanden sich zum Zeitpunkt des Erwerbs ausschließlich ungepflegte alte, hochstämmige Kirsch- und Pflaumenbäume. Arten wie der nach dem Bundesnaturschutzgesetz streng geschützte Eremit/ Juchtenkäfer (*Osmoderma eremita*) haben die alten, höhlenreichen Obstbäume als Lebensraum und Brutstätte für sich entdeckt.

Als erste Pflegemaßnahme wurde eine Entbuschung der Streuobstfläche und die Gehölzsanie rung der etwa 150 Altbäume im Jahr 2017 umgesetzt. Weiterhin wurden Erhaltungs schnitte an zehn Obstbäumen durchgeführt und eine Menge Müll von der Fläche geräumt.

Foto: Tatjana Röther, LaNU

Im Frühjahr 2018 und Herbst 2019 konnten auf der nunmehr gepflegten Fläche 80 junge, hochstämmige Apfel-, Kirsch-, Pflaumen- und Birnenbäume in den bestehenden Obstbaumbestand gepflanzt werden. Interessierte und engagierte Bürger packten beherzt mit an und beteiligten sich an dem Erhalt des wertvollen Kulturgutes. Die Pflanzungen von regionaltypischen, alten Sorten wie z.B. „Meißner Eierbirne“, „Lausitzer Nelkenapfel“ oder „Diemitzer Amarelle“ waren Teil des von der Europäischen Union geförderten Projektes „Erhalt alter sächsischer und tschechischer Obstsorten mit neuen Konzepten – ein Kooperationsprojekt“. Ziel des grenzüberschreitenden Projektes ist es, die seltenen Obstsorten als genetische Ressource auf Sortenwiesen langfristig zu sichern. Die Sorten wurden in Sachsen und Tschechien mit Hilfe der Öffentlichkeit gesucht und anschließend in Baumschulen angezogen.

Streuobstwiese in Kloschwitz (Gemeinde Weischlitz)

Eckdaten: Gemarkung Kloschwitz, Flurstück 161, gesamt 3,47 ha, aktuell 220 Obstbäume gepflanzt

Die Fläche der heutigen Sortenwiese ist eingebettet in das Naturschutzgebiet Leubnitz/Toberitzer Riedelgebiet und liegt in Nachbarschaft des Naturschutzgebietes Großer Weidenteich und des Vogelschutzgebietes Weidenteich-Syrauer Heide im FFH-Gebiet Rosenbach und Vogelschutzgebiet Vogtländische Pöhle.

Genutzt wurde die Fläche als Ackerland, was in den Jahren vor 1990 eine Ausräumung der Feldflur zur Folge hatte.

Im Jahr 1993 gründete sich die „Bürgerinitiative gegen Gesteinsabbau in Kloschwitz/Rößnitz/ Rodersdorf e. V.“, die verhindern wollte, dass unter anderem die Fläche der heutigen Sortenwiese als Steinbruch genutzt wird. Sie kaufte die Fläche im Jahr 1999 mit dem Ziel, diese ökologisch aufzuwerten und langfristig als wertvolles Biotop zu erhalten.

Bereits unmittelbar nach dem Kauf wurde der im Rahmen der Flurbereinigung entfernte Feldweg wieder neu angelegt und entlang dieses Weges eine Benjeshecke gepflanzt. Die Benjeshecke und weitere Maßnahmen dienen dem Biotopverbund zwischen den angrenzenden Hangwäldern, Feldinseln, Pöhlen und Wiesen. Anstelle von Ackerland wurde Wiese eingesät, die seitdem zur Erhöhung des Artenpotentials extensiv genutzt wird.

Ein Managementplan als Anleitung zur Aufwertung des Gebietes wurde erarbeitet. Dieser empfiehlt die Anlage einer Streuobstwiese, weitere Heckenpflanzungen, die Ausstattung der Fläche mit vier Wanderhütten, die ins Wanderwegenetz integriert sind und die Nutzung der Fläche als Bildungsstandort für Schulklassen, die einheimische Bevölkerung und Touristen.

Bezüglich der Anlage der Streuobstwiese arbeitet die Bürgerinitiative mit der Servicestelle Streuobst aus Freital zusammen. Es entstand die Idee, eine Sortenwiese anzulegen, um seltene und historische sächsische Obstsorten langfristig als Kulturgut und als Ge-

potential für Züchtung zu erhalten sowie fruchttragende Straucharten für Bildungszwecke und als Nahrungsgrundlage für Wildtiere zu pflanzen.

Die Anlage der Sortenwiese konnte durch die Akademie der Sächsischen Landesstiftung Natur und Umwelt mithilfe verschiedener Projekte seit dem Jahr 2016 unterstützt werden. Die ersten 60 Bäume alter Obstsorten wurden mit Förderung durch die Allianz Umweltstiftung im Jahr 2016 gepflanzt. Anschließend wurden bis 2019 unter anderem insgesamt 130 Obsthochstämme im Rahmen des Projektes „Erhalt alter sächsischer und tschechischer Obstsorten mit neuen Konzepten – ein Kooperationsprojekt“ gepflanzt. Das Projekt wurde durch die Europäische Union gefördert. Die Pflanzaktionen wurden immer unter Beteiligung der Öffentlichkeit durchgeführt. Auf diesem Wege konnte privates Engagement eingeworben, Akzeptanz geschaffen und zugleich Bildung vermittelt werden.

Für die kommenden Jahre ist neben der weiteren ökologischen Aufwertung der Fläche und der Anwuchspflege der Obstbäume insbesondere der Aufbau der erforderlichen Bildungsinfrastruktur geplant.

Foto: Katrin Weiner, LaNU, 2019

4. DOKUMENTATION DER OBSTSORTEN – AUFBAU EINER DATENBANK

Alle im Rahmen des Projektes auf sächsischer und tschechischer Seite gepflanzten Obstbäume wurden in einer Datenbank erfasst (<http://obstsorten.ibz-marienthal.de/>). Dort sind Angaben zum jeweiligen genauen Standort, zum Namen und zur Herkunft der Sorte sowie das Pflanzjahr etc. erfasst.

Die Beschreibungen der einzelnen Sorten, die auf der tschechischen Seite geläufig sind, findet man in alten Pomologie-Büchern, welche der Tschechische Verband der Naturschützer in eine übersichtliche Online-Form auf der Internetseite www.stareodrud.cz im Reiter Archiv alter Sorten aufbereitet hat.

Folgende, aus Sachsen stammenden Sorten, wurden detailliert beschrieben und fast alle mit jeweils vier Fotos abgebildet:

Apfelsorten:

Edler von Leipzig, Freiherr von Hausen, Gelbe sächsische Renette, Graf Nostitz, Kirchschweinling, Kleiner Herrenapfel, Königsapfel von Mittweida - Sächsischer Königsapfel, Lausitzer Nelkenapfel, Maibiers Parmäne, Malvesier, Merbesiner, Modivchen, Oberlausitzer Muskatrenette, Ohm Paul, Röthaer Blenheim, Roter Fuchs, Roter Hauptmannsapfel, Safranapfel, Schöner aus Herrnhut, Sohlander Streifling, Thomser - Thomasapfel, Welschschweinling - Schlesischer Lehmapfel, Zimtrenette

Birnensorten:

Elbersdorfer Butterbirne, Graumännchen, Grüne Hoyerswerder, Kleine Muskateller, Leipziger Rettichbirne, Maklone, Minister Dr. Lucius, Nelkenbirne, Rabenauer Butterbirne, Petersbirne, Sommermuskateller

Pflaumensorten:

Bautzener Hauszweitsche, Marunke - Große Britzer, Eierpflaume

Kirschsorten:

Coburger Maiherz -Typ Sahlis-Kohren, Delitzscher Pressauerkirsche, Franzens Wilde, Röhrigs Weichsel

Im Folgenden wird ein Beispiel für eine solche Sortendokumentation aufgeführt:

Edelborsdorfer

Synonyme:

Borsdorfer Apfel, Deutscher Maschanzker und zahlreiche weitere Synonyme.

Herkunft und Verbreitung:

Der „Edelborsdorfer“ ist der bekannteste Vertreter der Familie des „Borsdorfer Apfels“ und vermutlich die älteste noch existierende Kulturapfelsorte Deutschlands. Die Sorte ist eine Entdeckung der Zisterzienser und wird unterschiedlich auf um 1100, 1170 bzw. 1175 datiert. Der Edelborsdorfer war wie kaum eine andere Apfelsorte im gesamten deutsch-österreichischen Anbauggebiet verbreitet. Hinsichtlich seiner Herkunft gibt es verschiedene Theorien. Eine Theorie besagt, dass der über Jahrhunderte unveränderter Name des „Borsdorfers“ auf die Grangie (Vorratshaus, Speicher) in Borsendorf verweise, dem späteren Dorf „Borsdorf“ bei Leipzig. Es ist jedoch auch durchaus möglich, dass der „Borsdorfer“ nach einem Ort im langjährigen Hauptanbauggebiet des Apfels um Meißen benannt wurde, der damals auch wirklich „Borsdorf“ hieß und seit Jahrhunderten den Apfelbaum im Ortswappen führt, das heutige Pohrsdorf (Ortsteil der sächsischen Stadt Tharandt). - In Sachsen lässt sich der „Borsdorfer“ jedenfalls durchgängig seit 1594 belegen (Hortus Lusatae etc.). In späteren Jahrhunderten kam die Sorte aus der Mode und wurde vergessen. Durch molekulargenetische Analysen wurde gezeigt, dass heute zwei sehr nahe verwandte Genotypen unter dem Namen „Edelborsdorfer“ existieren: ein Diploider mit Reliktvorkommen in Süddeutschland, Elsass, Südtirol und Trentino, und ein Triploider mit Verbreitung in ganz Deutschland. Es ist derzeit nicht eindeutig geklärt, welcher der beiden dem historischen „Edelborsdorfer“ entspricht.

Frucht:

Klein bis mittelgroß (45-50 mm hoch, 55-65 mm breit und ca. 100 Gramm schwer), meist plattrund, aber auch abgestutzt kugelförmig, gleichmäßig gebaut, wenig druckempfindlich.

Die Kelchblätter sind kurz, mitunter abständig, grün befilzt, halb aufrecht. Der Kelch ist offen und sitzt in einer ziemlich geräumigen, flachen Einsenkung. Die Kelchgrube hat Anflüge von Rost.

Der Stiel ist mittellang (10-20 mm), mitteldick (2-3 mm), holzig und grün bis braun. Die Stieleinsenkung ist tief, mittelbreit, eben und braun berostet.

Die Schale ist glatt, glänzend, weißgelb (nur wenn die Früchte im Schatten hängen gelbgrünlich), später hellgelb, fein bis mitteldick gepunktet, auf der Sonnenseite rot umrandet, häufig warzig und kräftig zimtfarbig berostet. Das Fleisch ist hellgelblichweiß, schwach riechend, fest, mäßig saftig, edler und feiner Geschmack, etwas zimtartig, süß mit etwas Säure.

Reifezeit, Haltbarkeit, Verwendung:

Fruchtreife ab Oktober, Genussreife ab November, Haltbarkeit bis März, in guten Lagerräumen bis Mai. Sehr guter Tafelapfel, vorzüglich zum Keltern geeignet und für Kompott.

Baum, Anbaueignung, Standortansprüche:

Wächst in den ersten Jahren sehr langsam. Die Bäume werden später aber sehr groß und können sehr alt werden, Ertrag oft erst nach 10-15 Jahren.

Verwechslersorten:

Nicht bekannt.

Foto: Archiv IBZ

Die detaillierte Beschreibung der übrigen Obstsorten wurde ohne finanzielle Mittel aus dem vorliegenden INTERREG-Projekt publiziert in: Michael Schlitt, Sachsens historische Obstsorten, Geschichte – Sortenbeschreibungen – Erhalt, Görlitz 2019, 144 Seiten, Verlag Gunter Oettel.

5. PFLEGE- UND FLÄCHEN-ENTWICKLUNGSKONZEPT FÜR DIE SORTENWIESEN

5.1 STREUOBSTWIESEN CVIKOV UND VYSKEŘ

In den beiden Streuobstwiesen gibt es ursprüngliche Grasarten, und das sowohl auf der Fläche als auch in der breiteren Umgebung. Die Flächen erfüllen alle Voraussetzungen für eine natürliche Sukzession in der Krautschicht und es wird hier das traditionelle Wiesenmanagement angewandt, d.h. eine Kombination von Mahd und Weiden. In beiden Fällen befinden sich beide Streuobstwiesen in der Nähe von Wäldern und Wiesen, bei Vyskeř handelt es sich um eine historische Kirschaumwiese, die jetzt nur nachgepflanzt wurde. Der Einfluss der Maßnahmen auf die Biodiversität war minimal. Die Verbindung dieser Streuobstwiesen mit der Umgebung ist natürlich und ermöglicht sowohl die Wanderung von Tieren, als auch deren Aufenthalt auf der Fläche.

Auf den Flächen wurde so viel Totholz wie möglich zurückgelassen, damit Schutz und Zuflucht für kleinere Lebewesen, wie z. B. Eidechsen, gewährt werden.

Die Vorbereitung der Flächen für die Streuobstwiesen, deren Pflege und die Pflege der neuen Anpflanzungen wurden nach den Standards des Natur- und Landschaftsschutzes AOPK ČR* ohne Nutzung von chemischen Spritz- u. Düngemitteln durchgeführt. Im Jahre 2020 wurden die neuen Bestände an die Eigentümer übergeben, die Stadt Cvikov und die Gemeinde Vyskeř.

Die regelmäßige Pflege im Einklang mit der Philosophie der oben erwähnten Standards, sowie jährliche Kontrolle und Erziehungsschnitt der Gehölze werden weiter seitens der Ge-

Foto: Vlastimil Kocourek

Foto: Archiv CHKO Český ráj

meinden umgesetzt, in deren Gebiet sich die Streuobstwiesen befinden. Beibehalten wird der regelmäßige Baumschnitt mit dem Ziel, natürliche Pyramidenkronen zu erreichen. Dies wird durch eine Vereinbarung über die Pflege der Streuobstwiese verbindlich, die mit den Gemeinden für die nächsten 5 Jahre abgeschlossen wurde.

** SPPK C02 003:2016 Funktionale Pflanzungen von Obstgehölzen in landwirtschaftlich geprägter Landschaft und SPPK C02 005:2016 Pflege der funktionalen Pflanzungen von Obstgehölzen

Nutzung der Streuobstwiesen in der Zukunft

Beide Streuobstwiesen können als Modellvorhaben von Gemeinschaftsobstgärten dienen, in die sich die Bevölkerung einbringen kann – von der Pflanzung bis zur Ernte. Im Laufe der zwei Jahre nahm die Öffentlichkeit an einigen Aufklärungs- und Bildungsmaßnahmen teil, die direkt auf den Flächen der Streuobstwiesen für unterschiedliche Altersklassen veranstaltet wurden, von Vorschulkindern und ihren Familien, über Schülerinnen, bis zu Erwachsenen und Senioren. Diese Veranstaltungen beinhalteten z. B. die Beteiligung der Öffentlichkeit bei der Pflanzung und Pflege der Bäume, Ausstellungen von alten Obstsorten mit Verkostungen, Beispiele und Verkostungen von unterschiedlich verarbeitetem Obst oder Workshops und Aktivitäten für Kinder zum Thema Streuobstwiese als Biotop.

Für die Zukunft können die Streuobstwiesen nicht nur für die gemeinschaftliche Ernte von Früchten und deren Verarbeitung genutzt werden, sondern auch für die Entnahme von Edelreißern sowie für wissenschaftliche Zwecke – pomologische und genetische Prüfung der Sortenechtheit, Untersuchung des Wasserhaushaltes, der Bindung von Stickstoff etc.

Es wird vorausgesetzt, dass die Streuobstwiesen durch die Öffentlichkeit bei bedeutenden Ereignissen oder bei Seminaren zu unterschiedlichen Themen der Pflege der Obstbäume und der Streuobstwiesen als Veranstaltungsort genutzt werden.

Pflanzung in Cvikov 2018
Foto: Helena Friolová

Erstellen von Insektenhotels in Vyskeř
Foto: Helena Friolová

5.2 SORTENWIESEN DER OBERLAUSITZ STIFTUNG

Neues Modell zum Obstsortenerhalt:

198 Apfel-, 105 Birnen-, 25 Pflaumen- und 39 Kirschsornten umfasst derzeit die Sammlung historischer Obstsorten in Ostritz (Sachsen). 238 dieser Obstsorten stehen auf der „Roten Liste 2016“ der Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung. Im Herbst 2019 wird die Sammlung um mehr als 100 weitere historische Obstsorten anwachsen.

Aufbau eines „Pomarium Saxonicum“

Schwerpunkt der Obstsortensammlung ist der Erhalt historischer, sächsischer Sorten. Folgende Sorten wurden in dieses „Pomarium Saxonicum“ aufgenommen:

- die in den Verzeichnissen des Normal-Obstsortiments für das Königreich Sachsen in den Jahren 1878, 1888 und 1902/1904 vom Sächsischen Landesobstbauverein sowie die im vom Landesverband Sachsen für Obst- und Weinbau 1924 herausgegebenen Obstsortenverzeichnis für Sachsen empfohlenen Sorten.
- die aus Sachsen stammenden Obstsorten (z.B. Schöner von Herrnhut, Bautzener Hauszwetsche, die Birnensorte Grüne Hoyerswerder sowie die Kirschsorte Franzens Wilde); denn sie sind in besonderem Maße ein sächsisches Kulturgut.

Von den insgesamt 313 in den genannten Obstsortenverzeichnissen aufgeführten Obstsorten werden derzeit noch 27 Sorten dringend gesucht.

Zudem werden im „Pomarium Saxonicum“ diejenigen an mehreren Standorten in Sachsen vorhandenen Obstsorten erhalten, die bislang von Pomologen noch nicht bestimmt werden konnten. Die Sicherung dieser Sorten ist besonders dringlich, da Sorten ohne Namen in der Regel nicht mehr weiter vermehrt werden.

Stiftungserrichtung mit kleinem Grundstockvermögen:

Der Erhalt historischer Obstsorten in Ostritz wird unterstützt von zwei Ostritzer Stiftungen mit kleinem Grundstockvermögen.

Die Oberlausitz-Stiftung wurde im Jahr 2006 von Bettina Schlitt und Dr. Michael Schlitt (Görlitz) errichtet. Diese Stiftung gehört vermutlich zu den kleinsten Stiftungen in Deutschland. Zum Grundstockvermögen gehören lediglich 10.000 € und eine ca. 2,5 ha große Wiese mit etwas mehr als 200 Obstbäumen. Neben dem Ehepaar Schlitt gibt es mit Dr. Ulrich Kessler (Görlitz) noch ein drittes Vorstandsmitglied der Stiftung. Alle Vorstandsmitglieder arbeiten ehrenamtlich und nebenberuflich. Weitere Mitarbeiter der Stiftung gibt es

nicht. Der Erhalt der Sammlung sowie deren Dokumentation (Datenbank, eigene Website etc.) erfolgt ausschließlich mit privaten finanziellen Mitteln. Hierzu gehören auch die Vergabe von Obstbaumpatenschaften und Crowdfunding-Aktionen.

Die Stiftung Internationales Begegnungszentrum St. Marienthal wurde 1992 von der Abtei Klosterstift St. Marienthal errichtet und hat ein Grundstockvermögen von 350.000 €. Zudem besitzt diese Stiftung eine ca. 1,5 ha große Streuobstwiese mit ca. 100 Obstbäumen.

Hochstämmige Obstbäume ohne Einsatz chemischer Spritzmittel:

Für einen möglichst langen Erhalt der Obstsorten wurden mehr als 95 % der Sorten in Ostritz auf Hochstämmen als Ein-Sorten-Bäume angepflanzt. Der Pflanzabstand betrug je nach Sorte 8-12 Meter. Auf Fungizide, Herbizide, Insektizide und Pestizide wurde und wird völlig verzichtet. Dadurch eröffnet sich die Möglichkeit, die Vitalität der angebauten Sorten „ungeschminkt“ beobachten zu können.

Bereitstellung weiterer Flächen zum Obstsortenerhalt durch Dritte

Um die Sammlung historischer Obstsorten zu erweitern, haben private Eigentümer drei Wiesenflächen in Ostritz mit einer Gesamtgröße von mehr als 4,5 Hektar kostenlos zur Verfügung gestellt. Die beiden Ostritzer Stiftungen kümmern sich um die weitere Bepflanzung der Wiesen mit historischen Obstsorten und sorgen in den ersten drei Jahren für Pflanzschnitt, Bewässerung etc. Auch sorgen die Stiftungen für die Dokumentation der angepflanzten Sorten sowohl direkt am Baum als auch in Pflanzplänen, einer gemeinsamen Datenbank und Auflistung der Sorten inkl. deren Synonyme auf den Websites der Stiftungen. In einem Vertrag wird den Stiftungen von den Wieseigentümern jeweils zugesichert, dass die angepflanzten Obstbäume dauerhaft erhalten werden. Auch dürfen von diesen Bäumen zur Weiterverbreitung der Sorten Edelreiser und für Sortenschauen in geringen Mengen Früchte entnommen werden.

Foto: Helena Friolová

Aufbau von Schülerfirmen

Einen dauerhaften Erhalt vieler verschiedener Obstsorten erreicht man am besten durch deren Nutzung. Die Nutzung des in Ostritz anfallenden Obstes erfolgt durch sogenannte „Schülerfirmen“ von einem Görlitzer Gymnasium und einer Oberschule in Reichenbach. Der Aufbau dieser Schülerfirmen wird von den Ostritzer Stiftungen unterstützt. In der Praxis sammeln die Schüler das Obst und lassen es zu Obstsaft verarbeiten. Sie verkaufen den Saft bei Schulfesten, Adventsmärkten und anderen Gelegenheiten. In der Theorie lernen die Schüler etwas über Streuobstwiesen (Biologie), Unternehmensführung (Gemeinschaftskunde), Preiskalkulation (Mathematik), Produktdesign (Kunstunterricht) etc.

Durch die Schülerfirmen wird somit u.a. unternehmerisches Handeln und die Notwendigkeit des Erhalts historischer Obstsorten vermittelt. Auch hoffen die Stiftungen, auf diese Weise weitere Menschen zur Mitwirkung zu gewinnen.

Das „Ostritzer Modell“ zum Obstsortenerhalt

Das von der Stiftung Internationales Begegnungszentrum St. Marienthal und der Oberlausitz-Stiftung und entwickelte „Ostritzer Modell“ zum Obstsortenerhalt ist somit gekennzeichnet durch

- einen regionalen Sammlungsschwerpunkt,
- den Einbezug von privaten und gemeinnützigen Wiesenflächen,
- den Aufbau von Schülerfirmen und
- die Unterstützung der genannten Aktivitäten durch zwei Stiftungen, die nur ein geringes Grundstockvermögen benötigen.

Dieses Modell dürfte sich ohne weiteres auch auf andere Regionen übertragen lassen. Dadurch kann der Erhalt zahlreicher weiterer Obstsorten kostengünstig und dauerhaft sichergestellt werden.

5.3 SORTENWIESEN DER SÄCHSISCHEN LANDESTIFTUNG NATUR UND UMWELT

Streuobstwiese Freital-Weißig

Baumpflege Jungbäume:

Die Anpflanzungen der Jungbäume in den Jahren 2018 und 2019 erfolgten durch die Fa. Grüne Landschaft GmbH aus 01737 Tharandt OT Großpitz. Die Fertigstellungs- und Entwicklungspflege zu den Anpflanzungen endet im Herbst 2022. Danach sollen die Bäume weiterhin regelmäßig durch Fachpersonal gepflegt werden. Die Leistungen werden an Fachfirmen vergeben. Es erfolgt eine regelmäßige Kontrolle durch die Sächsische Landesstiftung Natur und Umwelt.

Obstnutzung:

Die Obstbäume und die damit verbundenen Nutzungsrechte sind auch Bestandteil des bestehenden Pachtvertrages mit einem Tierhalter. In etwa zehn Jahren ist an den Jungbäumen mit ersten nennenswerten Obsterträgen zu rechnen. In unmittelbarer Nachbarschaft zur Fläche befindet sich die Kelterei Herrmann „Freitaler Fruchtsaft GmbH“. Die Kelterei könnte bei Interesse das Obst zu Direktsaft und Obstwein verarbeiten. Vermarktungsmöglichkeiten sind zu gegebener Zeit zu klären.

Alternativ könnte das „Bio-Obst“ der nach GÄA-Richtlinien zertifizierten Streuobstwiese zu „Bio- Streuobstsft“ verarbeitet werden. Der Absatz des Saftes durch die Vermarktung in und um Dresden wird von der Grünen Liga Dresden e.V. übernommen.

Weitere Verarbeitungs- und Vermarktungsmöglichkeiten sind denkbar.

Öffentlichkeitsarbeit/ Regionalentwicklung und Umweltbildung:

Weiterhin aufrechterhalten möchte die LaNU die seit 2018 vertraglich festgelegte Kooperation mit dem Ortsverein Weißig 2011 e.V., deren Vorsitzender der o.a. Pächter E. Klügel ist. Die Streuobstwiese soll Bestandteil eines 12 km langen Wanderweges („Weißiger Klitscherweg“) werden. Im Zuge dessen sind u.a. die Aufstellung einer Bank und einer Informationstafel am Rand der Wiese geplant.

Foto: Helena Friolová

Im Rahmen des o.g. grenzüberschreitenden EU-Projektes wurde im November 2019 eine erste Gebietstafel mit Informationen zur Streuobstwiese unterhalb der Wiese aufgestellt.

Der Biohof Klügel bietet aktuell Projektstage für Kindergärten und Grundschulen an. Vorstellbar für die LaNU ist ein erweitertes Bildungsangebot auf dem Standort „Streuobstwiese“ für Garten- und Obstwiesenbesitzer.

Streuobstwiese Kloschwitz

Pflege- und Entwicklungsmaßnahmen Grünland:

Zentrales Ziel für das Grünland ist es, die Artenvielfalt bedeutend zu erhöhen, um den Biotopwert zu verbessern und eine solide Nahrungsgrundlage für Insekten, Vögel und Kleinsäuger zu schaffen.

Da es sich bei der Fläche um ehemals Ackerland handelt, erfolgte nach der letzten Ernte durch die Agrargenossenschaft eine Einsaat mit Futtergras. Dadurch ergab sich eine artenarme Wiese, welche in der weiteren Bewirtschaftung verbessert werden sollte.

Für die Pflege des Grünlandes sind zwei Konzepte empfehlenswert. Das Erste ist die Beweidung mit Schafen oder mit Rindern. Die zweite Möglichkeit ist die Mahd der Wiese.

Die Beweidung mit Tieren ist für Obstwiesen die beste Möglichkeit, die Fläche zu pflegen. Es wird nicht nur der Aufwuchs des Grases kurz gehalten, sondern nebenbei haben es Wühlmäuse durch den Tritt der Tiere schwerer. Hier ist die Beweidung mit Rindern auf Grund des höheren Gewichtes günstig. Bei der Beweidung mit Tieren ist immer entscheidend, dass die Anzahl der Tiere und die Weidezeit auf die Fläche abgestimmt werden. Es ist notwendig, dass die Fläche in verschiedene Bereiche eingeteilt wird, um Neuwuchs des Grases in unterschiedlichen Stadien auf der Wiese zu haben und für die Gesundheit des Tierbestandes. Es sollten die Tiere immer nur eine begrenzte Zeit auf einer Fläche stehen und beweidete Flächen erst nach einer Karenzzeit von 3 Monaten erneut beweidet werden. Bei der Beweidung mit Rindern ist auf einen stabilen Stand der Baumpfähle zu achten, da sie sich gern an diesen reiben.

Foto: Archiv LaNU

Eine Beweidung mit Pferden ist für Obstwiesen nicht empfehlenswert, da Pferde mit ihren Zähnen gern die Rinde von Bäumen, hier vor allem jungen Gehölzen, abziehen und damit Bäume zum Absterben bringen. Ziegen sind auf Grund ihrer Vorliebe für junge Triebe von Gehölzen völlig ungeeignet.

Die Mahd der Fläche ist eine weitere Möglichkeit, das Gras auf der Fläche kurz zu halten. Beim Mähen der Fläche muss eine

Beräumung des Mähgutes erfolgen, um eine Aushagerung der Fläche und damit eine höhere Artenvielfalt in der Wiese zu erreichen. In den meisten Fällen wird Heu gemacht. Des Weiteren kann das Mähgut auch auf eine Halde zur Kompostierung gebracht werden. Man kann auch die Grasmahd gemeinsam mit Holzhackschnitzeln aus dem Baumschnitt selber kompostieren um eigenen Kompost herzustellen, der dann als Bodenverbesserer oder Dünger wieder eingesetzt werden kann.

Das Mulchen von Obstwiesen ist für die Erhaltung einer artenreichen Wiesengemeinschaft nicht förderlich. Beim Mulchen verbleibt das Mähgut auf der Fläche und fördert den Nährstoffeintrag, behindert den Neuwuchs von Kräutern und fördert die Population von Wühlmäusen.

Um den Boden auf der Obstwiese in einem gesunden und produktiven Zustand zu halten, sollten in Abständen Bodenproben genommen und analysiert werden. Mit den gewonnenen Kenntnissen können dann Maßnahmen durchgeführt werden, um die Bodenfruchtbarkeit zu erhalten. In den meisten Fällen wird es notwendig sein, durch das Streuen von Kalk im Frühjahr den pH-Wert des Bodens zu verbessern.

Die Initiative der Bürgerinitiative, durch Anlage eines Blühstreifens vor der Benjeshecke am Weg Nahrung für Insekten bereitzustellen, ist insbesondere im Hinblick auf die geringe Artenvielfalt durch Futtergraseinsaat auf der ganzen Fläche sehr zu begrüßen.

Erziehung und Pflege der Obstbäume:

Die Erziehung der Obstgehölze hat mit der Pflanzung bereits durch den Pflanzschnitt begonnen. Für die ersten Pflanzungen erfolgte durch die Servicestelle Streuobst eine Kontrolle der Baumkronen.

Zur Pflege der Gehölze empfiehlt es sich, die Pflanzung in Quartiere aufzuteilen. Dadurch ergibt sich für die einzelnen Jahre ein überschaubarer Aufwand zur Pflege der Gehölze und der Beseitigung des Schnittgutes. Die nachfolgend angegebenen Zeiträume gelten als Orientierungshilfe. Auf Grund der Veränderung im Klimaverlauf kann es zu anderen Abständen kommen.

Für die Maßnahmen zur Erziehung der Obstbäume wird ein regelmäßiger Schnitt aller 3 Jahre in den ersten 10 Standjahren empfohlen. Im weiteren Verlauf kann der Schnitt zur Instandhaltung der Kronen aller 5 Jahre erfolgen. Eine regelmäßige Kontrolle des Bestandes ist unerlässlich.

Bei der Erziehung der Kronen wird ein naturnaher Schnitt empfohlen. Der Schnitt unterstützt den natürlichen Wuchs des Gehölzes, wodurch die Baumkrone stabil wird und sich der Aufwand für notwendige Korrekturen minimiert. Durch die verschiedenen Möglichkeiten der Kronenerziehung ist es notwendig, sich gemeinsam auf eine Schnittform zu verständigen, die dann beibehalten wird.

„Viele Köche verderben den Brei“ - Das gilt auch für den Gehölzschnitt. Beim Baumschnitt wird vorausschauend eingeschätzt, wie das Gehölz auf den Schnitt reagieren wird und es wird beobachtet, wie die Entwicklung in den Folgejahren ist, um über weitere abgestimmte Maßnahmen eine stabile, gesunde Krone und einen optimalen Fruchtansatz zu erreichen.

Die Durchführung des Erziehungsschnittes sollte in jedem Fall durch einen Fachpartner erfolgen, der Erfahrungen mit Obsthochstämmen hat. Später wäre es machbar, dass interessierte Personen aus der Bürgerinitiative bzw. der Region beim Instandhaltungsschnitt unterstützen und eigene Erfahrungen auf diese Weise machen können. Die Gehölzpflege kann zum Teil mit einem Baumschnittkurs kombiniert werden. Astmaterial kann gehäckselt oder fachgerecht in die Hecken eingebaut werden.

Die Pflege der Obstbäume sollte in jedem Falle fachlich begleitet werden bzw. kann auch durch eine Fachfirma ausgeführt werden.

Die Streuobstwiese wurde als „Sortenwiese“ angelegt. Das bedeutet, dass von den einzelnen Obstsorten jeweils nur 1 – 2 Bäume vorhanden sind. Es handelt sich um alte, seltene Obstsorten. Es wurde begonnen, das „Sächsische Sortiment“ aufzupflanzen. Das heißt, es stehen hier Sorten, die an wenigen Standorten in Sachsen vorhanden sind. Dieses Genpotential soll für weitere Generationen erhalten werden. Deshalb wurden die Sorten auf Sämlingsunterlagen und als Hochstamm gepflanzt, wodurch die Bäume besonders langlebig sind. Die Erhaltung dieser alten Sorten hat unter dem Aspekt des Genpotentials für Züchtungszwecke und kulturhistorischen Gründen große Bedeutung.

In Bezug auf die Pflege ist es deshalb besonders wichtig, bei Ausfall eines Baumes diesen durch die gleiche Sorte zu ersetzen. In 5 Jahren sollte eine Zertifizierung der Sorten durch Pomologen erfolgen. Dies ist notwendig um die Gewissheit zu haben, dass es sich tatsächlich um die benannten Sorten handelt.

Damit besteht auch die Möglichkeit, die Sortenwiese in das Sortenerhalternetzwerk des Pomologenverein e.V. einzubringen.

Pflege und Entwicklung der Heckenstruktur:

Die Pflege der Sträucher ist aller 3 Jahre ratsam. Auch hier gilt, die Bestände durch jährliche Kontrollen einzuschätzen. Für den Schnitt der Heckenpflanzen sollte wie bei den Bäumen eine Einweisung durch einen Fachpartner erfolgen.

Während die Beerensträucher in der Regel nur verjüngt werden – also die alten Zweige kurz über dem Boden herausgeschnitten werden – ist bei den naturnahen Hecken (Benjeshecken, Hecken mit Wildgehölzen) darauf zu achten, dass besonders starkwüchsige, dominante Arten (z.B. Schlehe, Weißdorn, Hasel) zugunsten schwächer wachsender Arten (z.B. Rosen) zurückgeschnitten werden durch „auf den Stock setzen“.

Astmateriale kann wie bei einer Benjeshecke in der Hecke eingebaut werden und so die neu austreibenden Gehölze vor Wildverbiss schützen.

Die Pflege des Grases zwischen den Reihen kann mittels Balkenmäher oder Sense erfolgen. Bei beiden Möglichkeiten sollte Technik verwendet werden, welche zum Schutz der Gehölze mit Schutzbügeln ausgerüstet ist um Beschädigungen an den Gehölzen zu vermeiden. Eine Erweiterung der Hecke zum kompletten Umschließen des Geländes mit Wildobst wird empfohlen.

Pflanzung der Hecke 2016
Foto: Katrin Weiner, LaNU

Bewirtschaftung der Obstgehölze

Für die überwiegende Menge an Obst wird es sich als notwendig erweisen, Kontakt mit einer Kelterei oder einer mobilen Saftpresse aufzunehmen. Die Herstellung von Saft ist die am häufigsten genutzte Variante zur Nutzung des Obstes. Die Herstellung ist einfach und der Saft vielseitig verwendbar. Neben dem Verkauf des Saftes besteht die Möglichkeit der Verteilung als Deputat an die Mitglieder der Bürgerinitiative. Sollte der Verkauf der Produkte vorgesehen werden, empfiehlt es sich, über eine Zertifizierung als Bioprodukt nachzudenken. Dadurch kann bei gleichem Arbeitsaufwand ein höherer Erlös erzielt werden. Neben dem Herstellen von Saft kommen auch noch andere Produkte in Frage. Neben der Trocknung von Obst in geringerem Maße, kann auch die Möglichkeit von Lohnbrand genutzt werden. In letzter Zeit gibt es wieder mehrere Anbieter in diesem Bereich.

Foto: Helena Friolová

Auf Grund der Sortenvielfalt wäre es bei guter Qualität der Früchte denkbar, eine Obstverkostung zu veranstalten und die Früchte als Frischobst zu verkaufen.

Aufgrund der hohen Arten- und Sortenvielfalt in der Fruchthecke werden die anfallenden Erntemengen für eine Verarbeitung zu Saft, Wein oder Obstbrand nicht ausreichend sein. Hier bietet sich an, dass Mitglieder der Bürgerinitiative die Früchte ernten und trocknen oder zu Fruchtaufstrichen verarbeiten.

Umweltbildung, touristische Einbindung

Die Fläche ist hervorragend geeignet als Bildungsstandort, wichtige Elemente sind die Wiese, die Obstbäume mit den verschiedenen Sorten, die Hecken und gegebenenfalls die Weidetiere.

Folgende Bildungsmaßnahmen sind denkbar:

- Baumschnittkurse
- Veredelungskurse
- Sortenbestimmung für die Öffentlichkeit
- Obstfeste
- Sensenkurse
- Frühlingsspaziergänge
- Projekttag mit Schulklassen
- Vorträge mit Verkostung von Obstprodukten
- Kräuterkurse
- Vorträge zu Bienen / Insekten
- Obstverarbeitung z. Bsp. Hausweibereitung

Neben den genannten Kursen sind auch Kurse mit einem artverwandten Thema möglich, dazu zählen zum Beispiel Sensenkurse.

Als Zielgruppen empfehlen sich neben den eigenen Mitgliedern vor allem Schüler und Erwachsene der Region.

Für Vereinsmitglieder kann eine eigene Bildungsreihe zum Thema Baumschnitt erfolgen. Hierbei kann sich die Ausbildung an der Entwicklung der Bäume auf der Streuobstwiese orientieren. Dadurch kann die Pflege des Baumbestandes weitgehend in eigener Verantwortung erfolgen.

Durch die besondere Anlage als Sortenwiese, empfiehlt sich in der Region die Zusammenarbeit mit dem Landschaftspflegeverband „Oberes Vogtland“. Dieser ist schon seit vielen Jahren im Bereich Streuobst und „alte“ Sorten aktiv. Die jährlichen Sortenschauen auf dem Riedelhof in Eubabrunn können mit dem Sortiment der Obstwiese ergänzt werden.

Neben dem Landschaftspflegeverband sollte auch eine Zusammenarbeit mit dem Pomologenverein Landesgruppe Sachsen erfolgen. Neben der in den nächsten Jahren notwendigen Zertifizierung der Sorten, kann auch eine Ausbildung von Sortenbestimmern in der Region erfolgen.

Die Fläche ist prädestiniert zur Nutzung als „Grünes Klassenzimmer“. Mit unterschiedlichen Angeboten im Verlauf des Jahres können sich Schulen und Kindergärten zu den unterschiedlichsten Themen informieren bzw. Veranstaltungen auf der Wiese durchführen. Auch hier empfiehlt sich die Zusammenarbeit mit Naturschutzzentren oder anderen Umweltbildnern in der Region.

Neben der direkten Information an Interessenten können auch Schautafeln für Wanderer zur Information über das Thema Obst gestaltet werden.

In der heutigen Zeit empfiehlt sich der Aufbau einer Internetseite. Es besteht die Möglichkeit mittels QR Code die Informationen auf kleine, preiswerte Schilder zu bringen. Dadurch sind auch Aktualisierungen leichter machbar.

Zur Umsetzung der verschiedenen Maßnahmen im Bildungsbereich empfehlen wir, den Aufbau eines Gebäudes mit Räumen, die den Bildungsbetrieb unterstützen.

Vor allem die Verknüpfung mit anderen örtlichen Akteuren sollten verstärkt werden. Es gibt auch im touristischen Bereich gute Anknüpfungspunkte in der Region. Als Beispiel soll der Genusspfad „Vogtlands Früchte“ gelten. Dieser 5,5 km lange Lehrpfad soll die Puffermanufaktur in Korbitzschwalde mit der Streuobstwiese verbinden und Verknüpfungen im Bereich Genuss erreichen.

Die Wanderstrecke stellt die Verbindung zwischen dem zertifizierten Vogtland Panorama Weg am NSG Großer Weidenteich, dem Ortsteil Neundorf und dem Wanderweg Kürbitz – Meltheuer her.

6. ÖFFENTLICHKEITSARBEIT IM RAHMEN DES PROJEKTES

6.1 DEUTSCH-TSCHECHISCHE PROJEKTTAGE FÜR JUGENDLICHE

Am Projekt wurden Schüler der Grund- und Mittelschulen der Regionen Liberecký kraj und Ústecký kraj gemeinsam mit ihren Altersgenossen aus den Partnerschulen auf der sächsischen Seite beteiligt. Von zehn Projekttagen fand die Hälfte auf der tschechischen Seite und die zweite Hälfte auf der deutschen Seite statt. Mitgemacht haben die Schulen aus Rumburk, Hrádek nad Nisou, Krásná Lípa, Cvikov, Chřibská, Ostritz, Seifhennersdorf, Ebersbach und Niesky.

Foto: Helena Friolová

Die Schüler lernten unterschiedliche nicht kommerzielle Obstsorten kennen, verglichen ihren Geschmack, Duft, sie beobachteten die typischen pomologischen Merkmale, halfen beim Sammeln von Früchten zur pomologischen Bestimmung und konnten auch praktisch unterschiedliche Formen von Obstverarbeitung ausprobieren, wie z. B. Keltern, Trocknen, Panieren im Teig usw. Außerhalb der Saison orientierten sich die Projekttagge inhaltlich auf die Pflege der Obstbäume, wie Veredeln und Baumschnitt, auf die Erkundung von Streuobstwiesen als Biotop für ein breites Spektrum von Pflanzen, Pilzen und Lebewesen. Die Schüler konnten auch die Arbeit mit dem Baum-Tomograf testen.

Die Zusammenarbeit mit den Schulen war sehr nett und wir waren angenehm überrascht, wie viel die Schüler schaffen können, von Präsentationen in der Nachbarsprache bis hin zu praktischen Tätigkeiten, wie z. B. das Pfropfen/Veredeln.

Als Beispiel guter Praxis kann die Zusammenarbeit dienen, die während der Projekttag zwischen der Schule und den Vertretern der Stadt Krásná Lípa entstand. Eine alte, nicht gepflegte Streuobstwiese auf einer städtischen Fläche, der der Verkauf als Baugrundstücke drohte, wurde dank dem Interesse und aktiven Engagement seitens der hiesigen Grundschule erhalten. Jetzt wird die Fläche von der Schule als Schulgarten genutzt, in dem die Schüler die Pflege der Bäume lernen, die Streuobstwiese pflegen und Obst ernten. Die Streuobstwiese dient außerdem noch einer anderen Firma aus der benachbarten Stadt Rumburk, die sich mit der Produktion von originellem Handwerks-Cidre befasst, der in Tschechien und in Deutschland vermarktet wird.

6.2 FACHSEMINARE

Im Rahmen von grenzüberschreitenden Fachseminaren, die an unterschiedlichen Orten im Grenzraum ausgetragen wurden, konnten die Teilnehmer theoretische Grundlagen zum Baumschnitt, Veredeln von Obstbäumen und zur pomologischen Bestimmung von Sorten erlernen, welche selbstverständlich auch praktisch erprobt werden konnten. Die Seminare und Kurse waren sowohl für breite Öffentlichkeit bestimmt als auch als Weiterbildung und Erfahrungsaustausch für Fachleute und nicht zuletzt zur Gewinnung von neuen Begeisterten für den Erhalt alter Obstsorten.

Foto: Helena Friolová

6.3 VERANSTALTUNGEN FÜR FACHLEUTE UND DIE BREITE ÖFFENTLICHKEIT

Die Inhalte dieser Veranstaltungen waren sehr bunt. Es fanden für die breite Öffentlichkeit Obstausstellungen, Verkostungen von frischem Obst sowie von vielfältigen Obstprodukten wie Marmeladen, Weinen, Bränden statt, des Weiteren die pomologische Bestimmung von mitgebrachten Früchten, die gemeinsame Baumpflanzungen mit Vorträgen und auch unterschiedliche themenbezogene Werkstätten und Aktivitäten für Kinder. Die größten Veranstaltungen dieser Art waren die Obstfeste in St. Marienthal, die jedes Jahr Tausende Teilnehmer besuchten. Auf der tschechischen Seite gab es eher kleinere Veranstaltungen, vor allem direkt in den neu angelegten Streuobstwiesen.

Fachveranstaltungen fokussierten sich auf den grenzüberschreitenden Erfahrungsaustausch und die Präsentation von Beispielen guter Praxis unter tschechischen und sächsischen Pomologen, unter Einzelpersonen, die sich in unterschiedlichen Vereinen und Verbänden des Natur- und Landschaftsschutzes engagieren und auch unter Produzenten von Obst und Obstprodukten. Dazu dienten z. B. die Mitteleuropäischen Pomologentage in Bad Muskau sowie weitere Begegnungen und mehrtägige Fachkonferenzen überwiegend im IBZ St. Marienthal. Neben der Fortbildung von Pomologen bearbeitete man die Themen der Nutzung von Früchten alter Obstsorten für die Vermarktung, ökonomische Betrachtung sowie die weitere Zusammenarbeit für den Erhalt alter Obstsorten.

Foto: Helena Friolová

6.4 GEWINNUNG NEUER PARTNER FÜR DEN GRENZÜBERSCHREITENDEN ERHALT VON OBSTSORTEN

Die Öffentlichkeit wurde über alle Projektveranstaltungen auf der Internetseite des IBZ, in Form eines Projektflyers und weiterer Plakate und Flyer vor den Veranstaltungen selbst, durch Aufrufe im lokalen Rundfunk, Presseberichte, durch die Ausrichtung von Pressekonferenzen vor den Veranstaltungen (z.B. Pomologische Tage und Obstfest) sowie durch eine direkte Ansprache von ausgewählten Gruppen oder Einzeler informiert. Die Pressekonferenzen im IBZ St. Marienthal fanden statt am 27.03.17, 17.10.17 und am 10.10.19. Es gelang, einen breiten Kreis von Personen und Einrichtungen anzusprechen und für die Teilnahme am Projekt zu gewinnen:

- Apfelscheune Cannowitz
- Pomologen-Verein e.V., Landesverband Sachsen
- Grüne Liga Bautzen
- Bund, Ortsgruppe Görlitz
- Český svaz zahrádkářů (Tschechischer Kleingärtnerverband),
- ČSOP (Tschechischer Verband der Naturschützer),
- Umweltbildungseinrichtungen (Meluzína, Sázíme stromy, z.ú.),
- Verwaltungen der Naturschutzgebiete (Lausitzer Gebirge, Nationalpark Riesengebirge - KRNP, Böhmisches Paradies, Eisengebirge),
- Schulen im Sächsisch-Tschechischen Grenzraum,
- Verarbeitende Betriebe und Regionale Obstproduzenten (z.B. BBCidre, Stvolenská moštárna (Mosterei/Kelterei), Sušárna ovoce v Ráji (Obsttrockenanlage), Dobroty od tetičky)
- Pomologen (O. Dovala, Z. Buzek, Z. Koberová, K. Schwartz, Dr. Frenzel etc.),
- Eigentümer der Streuobstwiesen.

Durch die Zusammenarbeit mit diesen Akteuren gelang es, die Erhaltung von diesen Flächen und von alten Bäumen als solche zu unterstützen. Es ist geplant, dieses neu entstandene Netzwerk zum Sortenerhalt in den kommenden Jahren weiterzuführen.

Bewohner von Obstgärten von die Kindern aus dem Kindergarten Olešnice bei Turnov
Foto: Helena Friolová

7. LITERATUR - QUELLENANGABEN

Boček, S., 2007: Staré a krajové odrůdy, jejich význam a využití v současnosti. Ovocné dřeviny v krajině. Pilotní vzdělávací program Hostětín 2007/8 - sborník přednášek a seminárních prací, str. 7-19.

Boček, S. a kol., 2016: Standard péče o přírodu a krajinu C02 003:2016 Funkční výsadby ovocných dřevin v zemědělské krajině. AOPK a MENDELU. 39 s.

Diel, A.F.A., a.a.O., Zweites Heft: Aepfel (1800), S. 80-86. Illustriertes Handbuch der Obstkunde, Band 1 Äpfel, Stuttgart 1859, S. 303f.

Halíř, J., 2007: Staré odrůdy jabloní a hrušní Liberecka. Ekoporadna Orsej, 21 s.

Kloutvor, J., Harčariková, L. 2015: Poklady starých zahrad. Správa Krkonošského národního parku, 31s, ISBN:978-80-87706-68-8

Schlitt, M., Sachsens historische Obstsorten, Geschichte – Sortenbeschreibungen – Erhalt, Ostritz 2019, 144 stran, Nakladatelství Gunter Oettel

Součková, H., 2010: Výstup 004 Aktivita 05/10 Nákladovost spojená s výsadbou starých a krajových odrůd ovocných dřevin v podmínkách severních Čech. Metodika, 35 s.

Storti, Alberto und andere, Molekulargenetische Analyse des „Maschanzker/Borsdorfer-Sortenkomplexes, in: Erwerbs-Obstbau (2013), Bd.55, Heft 3-4, S. 99-107.

Tetera, V. a kol., 2006: Ovoce Bílých Karpat. ČSOP Veselí nad Moravou: ZO ČSOP Veselí nad Moravou, 310 s., ISBN 80-903444-5-3

Pomarium Saxonicum

Anlage 1 / Příloha 1

Stand/stav: 30.1.2020

Apfelsorten / odrády jabloní	Normal-Obst- Sortiment für das Königreich Sachsen / Nor- mální ovocný sortiment pro království Saské 1878- 1885	Normal-Obst- Sortiment für das Königreich Sachsen / Nor- mální ovoc- ný sortiment pro království Saské 1902	Obstsorten- verzeichnis Sachsen / Se- znam ovocných odrád Sasko 1924	Rezente Obst-sorten aus Sachsen / nedávné ovocné odrůdy ze Saska	In Ostritz vorhanden / vysazeno v Ostritz	häufig im Sortiment der Baumschulen der Oberlausitz / častý výskyt v ovocných školkách v Horní Lužici (1877-1970)
Adersleber Kalvill			•		•	•
Alantapfel	•				•	
Ananasrenette	•	•	•		•	•
Apfel aus Croncels			•		•	
Baumanns Renette	•	•			•	•
Berliner Schafsnase (Gestreifter Matapfel)	•					
Berner Rosenapfel			•		•	
Bischofshut			•	•	•	
Boikenapfel		•			•	
Burchards Renette	•				•	
Cellini		•	•		•	
Champagnerrenette	•	•			•	
Charlamowsky	•	•	•		•	
Cludius Herbstapfel	•				•	
Cox Orangenrenette	•	•	•		•	•
Cox's Pomona		•	•		•	
Danziger Kantapfel	•	•	•		•	•
Deutscher Goldpepping	•	•			•	
Deutscher Grünling (=Langer grüner Gulderling, Laubreinette (Sachsen))	•	•			•	
Echter Winterstreifling	•				•	
Edelborsdorfer	•			•	•	
Edler von Leipzig				•	•	
Englische Spitalrenette	•				•	
Eveapfel (Manks Küchenapfel)			•		•	
Freiherr von Hausen				•	•	
Gaesdonker Renette	•				•	
Geflammt Kardinal	•	•	•		•	
Gelbe sächsische Renette	•	•		•	•	
Gelber Bellefleur	•	•	•		•	
Gelber Edelapfel	•	•	•		•	•
Gelber Richard	•	•			•	
Gelber Stettiner, Gelber Winterstettiner	•				•	
Goldgelbe Sommerrenette	•				•	
Goldpamäne, (Englische) Wintergoldpamäne	•	•	•		•	•
Goldrenette aus Blenheim	•	•			•	•
Goldzeugapfel	•				•	
Graf Nostitz	•	•		•	•	
Graue französische Renette	•				•	
Graue Herbstrenette	•	•			•	
Grauer Kurzstiel	•				•	
Gravensteiner	•	•			•	•

gesuchte Sorte / hledaná odrůda

Pomarium Saxonicum

Anlage 1 / Příloha 1

Stand/stav: 30.1.2020

Apfelsorten / odrády jabloní	Normal-Obst- Sortiment für das Königreich Sachsen / Nor- mální ovocný sortiment pro království Saské 1878- 1885	Normal-Obst- Sortiment für das Königreich Sachsen / Nor- mální ovoc- ný sortiment pro království Saské 1902	Obstsorten- verzeichnis Sachsen / Se- znam ovocných odrád Sasko 1924	Rezente Obst-sorten aus Sachsen / nedávné ovocné odrůdy ze Saska	In Ostritz vorhanden / vysazeno v Ostritz	häufig im Sortiment der Baumschulen der Oberlausitz / častý výskyt v ovocných školkách v Horní Lužici (1877-1970)
Großer rheinischer Bohnapfel	•	•			•	•
Grüner Fürstenapfel	•				•	
Grüner Kaiserapfel	•					
Harberts Renette	•	•	•		•	•
Hawthornden (Apfel aus Hawthornden, Hagedornapfel)			•		•	
Jakob Lebel			•		•	•
Kaiser Alexander	•	•			•	
Kaiser Wilhelm					•	•
Kanadarenette = Pariser Ramburrennet	•	•	•		•	
Karmeliterrenette	•				•	
Kasseler Renette, Große Kasseler Renette	•				•	
Kirschweinling				•	•	
Kleiner Herrenapfel	•				•	
Kleiner Langstiel	•				•	
Königlicher Kurzstiel	•	•			•	
Königsapfel aus Mittweida				•	•	
Landsberger Renette	•	•	•		•	•
Lanes Prinz Albert					•	
Langtons Sondergleichen	•				•	
Lausitzer Nelkenapfel		•		•	•	
Londonpepping	•				•	
Lord Grosvenor				•	•	
Lord Suffield		•			•	
Lütticher Rambur (Nimmermür?)	•				•	
Maibiers Pamäne				•	•	
(Meißner) Malvasierapfel				•	•	
Merbesiner (Merbeziner)				•	•	
Minister von Hammerstein			•		•	
Modivchen				•	•	
Muskatrenette	•	•			•	
Oberdiecks Renette	•	•			•	
Oberlausitzer Muskatrenette				•	•	
Ohm Paul				•	•	
Ontario				•	•	•
Orleans Renette			•		•	
Osnabrücker Renette	•	•			•	
Parkers (grauer) Pepping	•	•			•	
Peasgoods Goldrenette (= Peasgoods Sondergleichen)			•		•	
Pfirsichroter Sommerapfel	•	•			•	
Prinzenapfel	•	•			•	
Purpurroter Cousinot	•				•	

gesuchte Sorte / hledaná odrůda

Pomarium Saxonicum

Anlage 1 / Příloha 1

Stand/stav: 30.1.2020

Apfelsorten / odřůdy jabloní	Normal-Obst- Sortiment für das Königreich Sachsen / Nor- mální ovocný sortiment pro království Saské 1878- 1883-1885	Normal-Obst- Sortiment für das Königreich Sachsen / Normální ovoc- ný sortiment pro království Saské 1902	Obstsorten- verzeichnis Sachsen / Se- znam ovocných odřůd Sasko 1924	Rezente Obst-sorten aus Sachsen / nedávné ovocné odrůdy ze Saská	In Ostritz vorhanden / vysazeno v Ostritz	häufig im Sortiment der Baumschulen der Oberlausitz / častý výskyt v ovocných školkách v Horní Lužici (1877-1970)
Renette aus Breda	•				•	
Renette aus Damason, Damasonrenette		•			•	
Renette aus Orleans, Orleansrenette	•	•			•	
Rheinischer Bohnapfel			•		•	
Ribston Pepping	•	•			•	
Röthaer Blenheim				•	•	
Roter Eiseraepfel	•	•	•		•	•
Roter Fuchs				•	•	
Roter Hauptmannsapfel				•	•	
Roter Herbstkalvill	•				•	
Roter Jungfernapfel	•				•	
Roter Kardinal = Großvaterapfel (Sachsen)	•				•	
Roter Stettiner	•				•	
Roter Winterkalvill	•				•	
Roter Wintertaubenapfel	•				•	
Safranapfel	•			•	•	
Scharlachrote Parmäne (= Englische Scharlachparmäne)	•				•	
Schöner aus Herrnhut				•	•	
Schöner aus Boskoop		•	•		•	•
Schweizer Reinette	•				•	
Sohlander Streifling				•	•	
Sommerparmäne	•				•	
Spätblühender Taffetapfel	•				•	
Steyers Quittenapfel				•	•	
Transparente de Croncels = Croncels		•			•	•
Trierscher Weinapfel (Roter Trier Weinapfel)		•			•	
Virginischer Rosenapfel	•				•	
Von Zuccalmaglios Renette		•	•		•	•
Weißer Wachsrenette (= Schöner von Wiltshire)	•				•	
Weißer Astrachan	•	•			•	
Weißer Klarapfel = Klarapfel		•	•		•	
Weißer Winterkalvill	•				•	
Weißer Wintertaffetapfel	•	•			•	
Welschweining = Schlesischer Lehmapfel		•		•	•	
Williams Liebling (Williams Favourite)		•			•	
Winterpostoph	•				•	
Zimtrenette		•	•	•	•	
Zuckeradenapfel				•	•	
Zwiebelborsdorfer	•				•	

gesuchte Sorte / hledaná odrůda

Pomarium Saxonicum

Anlage 1 / Příloha 1

Stand/stav: 30.1.2020

Birnenorte / odřůdy hrušní	Normal-Obst- Sortiment für das Königreich Sachsen / Nor- mální ovocný sortiment pro království Saské 1878- 1883-1885	Normal-Obst- Sortiment für das Königreich Sachsen / Normální ovoc- ný sortiment pro království Saské 1902	Obstsorten- verzeichnis Sachsen / Se- znam ovocných odřůd Sasko 1924	Rezente Obst-sorten aus Sachsen / nedávné ovocné odrůdy ze Saská	In Ostritz vorhanden / vysazeno v Ostritz	häufig im Sortiment der Baumschulen der Oberlausitz / častý výskyt v ovocných školkách v Horní Lužici (1877-1970)
Alexander Lucas			•			
Amanlis Butterbirne	•	•	•		•	
Andenken an den Kongress, Souvenir du Congres	•	•	•		•	•
Bacheliers Butterbirne	•	•	•		•	
Baronin von Mello (Barone de Mello, Philipp Goes)	•	•	•		•	
Birne aus Tongern	•	•	•		•	•
Blumenbachs Butterbirne	•	•	•		•	•
Boscs Flaschenbirne	•	•	•		•	•
Bunte Julibirne			•		•	
Capiaumont	•	•	•		•	
Clairgeau Butterbirne	•	•	•		•	•
Clapps Liebling	•	•	•		•	•
Colomas Herbstbutterbirne	•	•	•		•	
Diels Butterbirne	•	•	•		•	•
Doppelte Philippsbirne			•		•	
Dr. Jules Guyot			•		•	
Elbersdorfer Butterbirne				•	•	
Englische Sommerbutterbirne	•				•	
Esperens Bergamotte	•	•	•		•	
Esperens Herrenbirne	•	•	•		•	
Esperine	•	•	•		•	
Forellenbirne	•	•	•		•	
Frühe von Trévoux			•		•	
Gellerts Butterbirne	•	•	•		•	•
Giffards Butterbirne			•		•	
Graue Herbstbutterbirne	•				•	
Graue Zapfenbirne (= Sommerzapfenbirne, Braune Zapfenbirne, Holländische Butterbirne, Beurre de Hollande, Le Beurré d'Hollande, Fürstliche Tafelbirne (Bremen), Flaschenkürbisbirne, Calebasse)	•					
Graumännchen				•	•	
Großer Katzenkopf	•	•	•		•	
Grumkower Butterbirne	•				•	
Grüne Hoyerswerda	•	•	•	•	•	
Grüne Sommermagdalene	•				•	
Gute Graue	•	•	•		•	•
Gute Luise aus Avranches	•	•	•		•	•
Hannoversche Jakobsbirne	•	•	•		•	
Hardenponts Winterbutterbirne	•	•	•		•	
Herzogin aus Angouleme	•				•	
Herzogin Elsa		•	•		•	
Hofratsbirne	•	•	•		•	

gesuchte Sorte / hledaná odrůda

Pomarium Saxonicum

Anlage 1 / Příloha 1

Stand/stav: 30.1.2020

Birnenorte / odruhy hrušní	Normal-Obst- Sortiment für das Königreich Sachsen / Nor- mální ovocný sortiment pro království Saské 1878- 1883-1885	Normal-Obst- Sortiment für das Königreich Sachsen / Normální ovoc- ný sortiment pro království Saské 1902	Obstsorten- verzeichnis Sachsen / Se- znam ovocných odrod Sasko 1924	Rezente Obst-sorten aus Sachsen / nedávné ovocné odrůdy ze Sasko	In Ostritz vorhanden / vysazeno v Ostritz	häufig im Sortiment der Baumschulen der Oberlausitz / častý výskyt v ovocných školkách v Horní Lužici (1877-1970)
Holländische Feigenbirne	•	•			•	
Holzfarbige Butterbirne	•				•	
Josephine aus Mecheln	•				•	
Julidechantsbirne	•	•			•	
Kampervenus (= Campervenus, Kamper Venus)	•	•			•	
Kleine Muskatellerbirne					•	
Kleine Pfalzgräfin	•					
Kleine rote Sommermuskateller	•				•	
Köstliche aus Charneu	•	•	•		•	•
Kuhfuß	•	•			•	
Lange weiße Dechantsbirne (= Le Doyenne blanc longue)	•					
Leipziger Rettichbirne	•				•	
Lenzener Butterbirne (Lenzener Burgbirne, Lenzener Butterbirn, Burgbirn)	•	•				
(Rotpunktierte) Liebesbirne (Poire d'Amour, Ah mon Dieu, Jargonelle, Große muskierte Sommer-Rousslette)	•	•				
Liegels Winterbutterbirne	•				•	
Madame Tryve	•	•			•	
Madame Verte	•	•	•		•	•
Maklone				•	•	
Marguerite Marillat					•	•
Marie Luise	•	•			•	
Meißener Eierbirne				•		
Meißener (langstielige) Feigenbirne, vgl. Diel, Hinkert, Dochnahl				•		
Minister Dr. Lucius				•	•	
Napoleons Butterbirne	•	•			•	
Nelkenbirne				•	•	
Neue Poiteau	•	•			•	•
Oliver des Serres		•			•	
Omsewitzer Schmalzbirne (= Schönerts Omsewitzer Schmalzbirne)	•					
Pastorenbirne	•	•	•		•	•
Petersbirne		•	•	•	•	
Präsident Drouard			•		•	
Prinzessin Marianne		•			•	
Punktierter Sommerdorn	•				•	
Queenbirne	•				•	
Rabener Butterbirne (= Moritzburger Bergamotte)	•	•		•	•	

gesuchte Sorte / hledaná odrůda

Pomarium Saxonicum

Anlage 1 / Příloha 1

Stand/stav: 30.1.2020

Birnenorte / odruhy hrušní	Normal-Obst- Sortiment für das Königreich Sachsen / Nor- mální ovocný sortiment pro království Saské 1878- 1883-1885	Normal-Obst- Sortiment für das Königreich Sachsen / Normální ovoc- ný sortiment pro království Saské 1902	Obstsorten- verzeichnis Sachsen / Se- znam ovocných odrod Sasko 1924	Rezente Obst-sorten aus Sachsen / nedávné ovocné odrůdy ze Sasko	In Ostritz vorhanden / vysazeno v Ostritz	häufig im Sortiment der Baumschulen der Oberlausitz / častý výskyt v ovocných školkách v Horní Lužici (1877-1970)
Regentin	•	•			•	
Römische Schmalzbirne	•				•	
Rote Bergamotte	•	•			•	
Rote Sommermuskateller		•			•	
Rotgraue Dechantsbirne	•				•	
Runde Mundnetzbirne (= Sommerdechantsbirne)	•				•	
Schwesterbirne (Poire Deux-Soeurs)	•				•	
Six Butterbirne	•				•	•
Solaner		•	•		•	
Sommermuskateller				•	•	•
Sparbirne	•				•	
Sterkmanns Butterbirne	•	•			•	
Stuttgarter Gaishirtel	•				•	
Triumph von Jodoigne		•			•	
Triumph von Vienne		•	•		•	•
Ulmer Butterbirne		•			•	
Vereinsdechantsbirne	•	•	•		•	
Volkmarser Birne	•				•	
Weilersche Mostbirne	•				•	
Weißer Herbstbutterbirne	•				•	
Wildling aus Einsiedel	•				•	
Wildling aus Motte (Wildling von Motte, Grüne Mollebusch)	•				•	
Williams Christbirne	•	•	•		•	•
Windsorbirne	•				•	
Winterdechantsbirne	•				•	
Winternelis	•				•	
Zepherie Gregoire	•				•	

gesuchte Sorte / hledaná odrůda

Příspěvek k Zachování starých odrůd ovoce v česko-saském příhraničí

Vydal: Venkovský prostor o.p.s. v roce 2020
Texty: Venkovský prostor o.p.s.,
Sächsische Landesstiftung Natur und Umwelt,
Internationales Begegnungszentrum St. Marienthal
Grafická úprava: Jarda Švébiš, ateliér Švébiš
Překlady: Jan Hanzl, 3T consult GmbH
Tisk: Jiří Uhlíř – IRBIS

Tato publikace vznikla díky podpoře z Evropského fondu pro regionální rozvoj v rámci projektu „Zachování starých saských a českých odrůd ovoce pomocí nových konceptů – kooperační projekt“, číslo projektu 100282446.

Beitrag zum Erhalt der alten Obstsorten im sächsisch-tschechischen Grenzraum

Herausgeber: Venkovský prostor o.p.s., 2020
Texte: Venkovský prostor o.p.s.,
Sächsische Landesstiftung Natur und Umwelt,
Internationales Begegnungszentrum St. Marienthal
Gestaltung und Layout: Jarda Švébiš, ateliér Švébiš
Übersetzungen: Jan Hanzl, 3T consult GmbH
Druck: Jiří Uhlíř – IRBIS

Diese Publikation wurde aus dem Europäischen Fonds für regionale Entwicklung im Rahmen des Projektes „Erhalt alter sächsischer und tschechischer Obstsorten mit neuen Konzepten – ein Kooperationsprojekt“, Projektnummer 100282446, gefördert.

PŘÍSPĚVEK

K ZACHOVÁNÍ STARÝCH ODRŮD OVOCE

V ČESKO-SASKÉM PŘÍHRANIČÍ

BEITRAG ZUM ERHALT DER ALTEN OBSTSORTEN
IM SÄCHSISCH-TSCHECHISCHEN GRENZRAUM

Europäische Union. Europäischer
Fonds für regionale Entwicklung.
Evropská unie. Evropský fond pro
regionální rozvoj.

Altej saksiske og tjekke
obstsorter i samarbejde
2014 - 2020

Podpořeno z Evropského fondu pro regionální rozvoj prostřednictvím projektu
„Zachování starých saských a českých odrůd ovoce pomocí nových konceptů – kooperační projekt“, reg. č. 100282446.
Gefördert aus dem Europäischen Fonds für regionale Entwicklung im Rahmen des Projektes
„Erhalt alter sächsischen und tschechischen Obstsorten mit neuen Konzepten – ein Kooperationsprojekt“, Projektnummer 100282446.